54268

SLOVENSKA STENOGRAFIJA

(Sostav Gabelsbergerjev)

Priredil

F. MAGDIČ

PROFESOR V P.

1820.

ZAGREB, 1898.

TISK IN LITOGRAFIJA JUL. HÜHNA V ZAGREBU.

~~47553~~

54268

DRŽAVNA
LJUDSKA KNJIŽNICA
V LJUBLJANI

Uvod.

Stenografija, t j. tesnopis je pismo, s katerim je moči tako hitro pisati, kakor hitro se govori To ime nanaša se na ozki prostor, ki ga to pismo zajemlje, a glede na brzino zove se tahigrafija, t j. hitro- ali brzopis. Zraven brzine mora stenografsko pismo biti tako določeno, da ga svak poznavalec kakor navadno pismo lahko in nedvomno čita.

Brzino in določenost doseže stenografija Gabelsberger-jevega sostava, po katerem je ta knjiga urejena, s tremi glavnimi sredstvi: 1. s jednostavnimi, brzotečnimi in lahko spojivimi pismeni, 2 z krajšanjem posameznih besed, in 3. s krajšanjem besed v stavkih. Po tem se deli nauka na tri dele: prvi del uči pismena in jih spajanje v zloge in besede; drugi krajšanje posameznih besed po stalnih pravilih; in tretji krajšanje besed s obzirom na njihovo zvezo v stavkih.

PRVI DEL.

Pismena in jih spajanje.

Pismena.

Tab. 1. §. 1. Stenografska pismena ali znaki pišejo se med četirimi črtami: 1 2 3 4 ; črta 3. je kakor v navadnem pismu, osnovna črta ali redica.

Po velikosti delimo pismena na *mala*, *srednja* in *velika*. Mala so, katera prostor med 2. in 3. črto ne izpolnujejo; srednja, katera ta prostor ravno izpolnujejo; velika katera sežejo do gornje (1.) ali dolnje (4.) krajne črte. Znaki samoglasnikov so vsi mali. (Gledaj stenografsko tablico 1.)

Opomba. Znak *t* je, navzgor ali navzdol pisan, vselej tenka črta; tenka sta tudi *j*, in *f*, nazgor pisana; od samoglasnikov so tenki *e*, *i* navzgor pisan, in *o* Ostali znaki imajo navadno senčnico.

Soglasniki *s*, *z*, *ž* imajo po dva znaka, ker se rabijo tudi njihove obrnjene oblike.

Pismenoma *l* in *s* odpada na početku besed prva, na koncu pa druga vezna črta. Tako tudi *a* na koncu besed nema za seboj veznice, sam za se pa je samo pika. (Vidi sten tab. 1. op)

Razlike t. zv. velikih in malih pismen, kakor v navadnem pismu, v stenografiji ni. Namesto pike rabi se kratka črtica: —

Razmerje črt je najbolje, ako je razmak 1. in 2. pa 3. in 4. črte = $1\frac{1}{4}$ do $1\frac{1}{2}$ razmaka 2. in 3. črte, Početnik naj piše vsekako na liniranem papirju s štirimi črtami; s časom bodete zadosti dve srednji črti (2. in 3.), na zadnje pa samo ena (3.). To je potrebno zaradi tega, da se učenik navadi pravilnega razmerja pismen in potem točnega pisma. Še le ko vidi, da mu se je pismo povsema učvrstilo, naj opusti črte, kakor to biva v praksi. Piše pa naj s perom in črnilom (olovko rabe praktični brzopisci), pazeč vedno na lepo (kaligrafično) in pravilno pisavo. Ne velja navlašč pokušavati nikakve

hitrine, ker si početnik s tem lahko pismo pokvari; hitra pisava pride sama seboj po marljivih vežbah. Vsako napisano vajo treba še enkrat prečitati, da se učenik objednem tudi v čitanju vežba.

Spajanje pismen.

§. 2. Pismena spajajo ali vežejo se v zloge in besede na dvojen način: *posredno* in *neposredno*.

Posredno spajanje znakov je podobno vezanju pismen v običnem pismu; pismena se namreč s pomočjo tenke črtice (veznice) zaporedoma jedno k drugemu pristavljajo. Tako vežejo se pismena soglasnikov, med katerimi se nahajajo samoglasi, ki se sploh v stenografiji ne pišejo sè svojimi znaki.

Neposredno spajajo se pismena tako, da se brez veznice zjedinijo v jedno obliko. Tako se vežejo pismena soglasnikov, kateri se shajajo brez samoglasov. Take spoje ali zveze soglasnikov zovemo sestavljene ali zložene soglasnike.

Označevanje samoglasnikov (vokalizacija)

§. 3. Samoglasniki se sploh ne pišejo s svojimi znaki, ampak se označujejo s soglasniki vred. V ta namen se soglasniki, med katerimi se samoglas nahaja, spajajo posredno, zraven tega pa še se posebni glasovni značaj samoglasa izrazi v soglasniku, in sicer v spredniku zloga

Tako označevanje samoglasnikov zovemo simbolično. Kot glasovni značaj samoglasov služi nam tukaj: za najvišji glas *i* visina, t. j. visok položaj; za *u*, ki je najnižji, nizina ali nizek položaj, za *a* pa, ker je najmočnejši glas, krepkost ali krepka poteza.

Kadar se samoglas ne more simbolično označiti, tedaj se njegov znak sè znakom soglasnika v jedno obliko z jedini ali stopi. Tako se izrazuje zlasti *o*, deloma tudi *i* in *u*.

S tem moremo izraziti 4 samoglase, in potem se peti, namreč *e* razumi sam po sebi, ter zadostuje zanj samo posredno spajanje.

S celim znakom piše se samoglasnik samo tedaj, ako se drugače ne more označiti.

Simbolično označenje ima sploh prednost pred drugim.

To so obča pravila vokalizacije, katera treba za posamezne samoglasnike razložiti.

E.

§. 4. Samoglas *e* označuje se:

1. s samim posrednim vezom soglasnikov; med posredno spojenimi soglasniki gre torej čitati *e*; n. pr.:

Tab. 2. len*) lek, les, res, sek, led, red, let, reč, seč, set, jed, rep, rez, lev, lep, del, pes, cev, med, vez, pet, jež, dež, meč, meh, žep, Čeh, leden, remen, senjen, nesem, pesem, jelen, zelen, vesel, nemec, venec, bezeg, cepec, sever, redek, jezer, reber, peres, teles, pepel, čeden, pečen, Peter, veter, petek, rečem, temen, berem, bereš, perem, pereš, metem, meteš, tešem, tešeš, tečem, tečeš, lemež, sedež.

2. Piše se s svojim znakom na početku in koncu besed; na koncu izza *t* (navzgor pisanega) pristavlja se malo nižej; n. pr. en, eden, eben, eter, bere, pere, nese, reke, jele, seme, reže, mete, dete, pete, berete, perete, pečete, tešete, nesete, metete.

A.

§. 5. Močni samoglas *a* označuje se:

1. simbolično s tem, da se sprednik zloga krepkeje potegne, (senčnica se deblje črta); n. pr.:

lan, las, rak, kal, rad, nam, kam, kap, mal, lat, nat, sat, val, dan, par vam, pad, panj, pav, gaz, raj, daj, gaj, mah, čar, žar, laž, naš, vaš, rana, rama, sapa, baba, jama, vaga, žaba, čakam, čakate, čakaj, žalec, berač, para, pera, jela, dela, dala, lesa, lasa, mera, mara, peča, deca, pamet, denar, denarja, beseda, parada.

2. Piše se sè znakom, kadar prihaja izza tenkih pismen, in sicer izza *t*, navzgor pisanega *j* in *f*, izza samoglasnikov, in kadar beseda ž njim pričenja; n. pr.

leta, peta, deteta, ratar, tatar, kapetan, teater, fata, Abel, amen, Adam, Ana, Ararat.

O.

§. 6. 1. Samoglasnik *o* staplja se s sprednikom, izjemši *f* in *t*, v zloge: *bo*, *co*, *čo*, *do* itd. (vidi v tab. 2.); n. pr:

bor, bog, dom, god, hod, kol, kot, lom, mož, moč, noč, nos, nož, pot,
Tab. 3. rok, rod, sol, som, tok, top, vol, zob, kolos, kokoš, kopel, sokol, bosonog, vodovod, doba, doma, bogat, tokar, robota, beremo, metemo, jagoda.

Opomba. Poseben znak, in sicer na širje raztegnjen *o* služi nam za zlog *oj* n. pr.:

boj, roj, loj, noj, vojna, dojka, vojka, vojvoda.

2. Piše se s svojim znakom: na početku besed; izza *f*, *j*, in navzgor pisanega *t*; izza samoglasnikov; v zlogu *to* na koncu besed se znak obrne; n. pr.:

od, os, osa, obad, oko, opeka, orač, oseba, osoda, otok, kotor, šator, joč, Leo, Eol, geolog, leto, peto, veto, moto, lepoto, lakoto, lopato.

*) Prečitavši pravilo ne čitaj teh primerov tukaj, ampak čitaj precej in ob jednem prepisuj stenografski pisane primere v stenogr. tablicah, a pri tem si pomagaj s tem prevodom. Po tem pa te primere tukaj prenašaj v stenografsko pismo, a pomagaj si s stenogr. tablicami. To velja povsod za vse primere in vežbe.

I.

§. 7. Samoglas *i* označuje se:

1. simbolično, a) z visokim položajem, t. j. sprednik zloga postavi se tako, da stoji nekoliko više nad redico, nego sledeči soglasnik. Ta slučaj zbiva se samo na začetku besed in sicer pri malih in srednjih pismenih pred srednjimi in velikimi; n. pr.:

Rim, rib, lip, kip, kij, siv, nič, nit, sit, riža, liže, niže, lice, sije, lipa, riba, dim, vid, zid, njiva, dinja, miza, zima, zibel, Cicero, miš, bič, dičen, pišem, rišem.

b) s strmim (pokončnim) položajem navzgor pisanega *t*, kar znači *it*; n. pr.:

bit, kit, sit, lit, eremit, Velebit, kamenit.

2. Piše se: a) sè znakom navzdol pisanim, kateri se staplja s spredniki: *č, d, f, h, t, v, z, ž*, in s končnikoma: *f* in *t*; v zlogoma *iti* staplja se na oba kraja znaka *t*; n. pr.:

čin, tih, tik, tihi, tip, tiči, tir, Tiber, leti, mati, vidi, više, vino, sivi, mizi, vozi, veži, fin, kalif, eremit, eremiti, nit, sit, satelit, petina, batina, teletina, zidina, Savica.

b) sè znakom navzgor pisanim (tenkim); n. pr.:

mir, mil, pis, vis, ris, sin, sir, Nil, cis, bik, čin, žir, sila, vila, žila, šiba, biser, Milan, ribič, vidim, jezik, milina, visina, tišina, malina, kiselina, pelin, silim, vilica, polica, žilica, kobilica, ribica, senica, lisica, piramida, ibis, iris, ime, inje, Ivan, Ida, visi, teci, beli, pili, zimi, rosi, lipi, nogi, raki, lani

Opomba. Navzgor pisanemu *t* more se *i* malo niže dodati, v končnici infinitiva *ti* pa opustiti; n. pr.:

Atila, nikotin, satira, netilo, dati, imeti, kopati, želeti, moliti.

U.

§. 8. Samoglas *u* označuje se:

1. simbolično, a) z nizkim položajem, t j. sprednik zloga postavi se pod redico, in sicer scela, ako je mal, a deloma (po priliki za polovico srednjega pismena), ako je srednji ali velik; n. pr.:

luk, lug, kup, Rus, luč, suh, jug, hud, čuk, čut, kuna, ruda, rumen, luža, duri, Dunaj, junak, duša, burja, muha, tul, tuj, Turek, račun, čuvar, čudež, kupu, jugu, duhu, ledu, redu, nebu, sadu, medu, padu, možu, mehu, malemu, rumenemu, Vezuv.

b) na začetku besed z malo črtico (t. zv. predpotezom) izpod redice, izjemši pred *t* in tenkim *j*; n. pr.:

um, up, ud, ul, uk, ura, Una, ubog, ugib, uho, učen, učin, učitelj, ukaz, Tab. 4. ulica, ujec, udica, ugoden, useda, usekati, umeti, uvet.

c) z veznico izpod redice (prispodobi s predpotezom gori) izza *š* in dolnjega *ž*, katera pismena ne gre staviti pod redico; n. pr.:

šum (t. j. š+um), šuma, šumu, šumen, šuga, košuta, žubor, žuriti, župa žulj, žugati, žuža

2. Piše se: a) s svojim znakom, ki se staplja s spredniki: *b, č, d, h, l, m, r, rj, s, t, v, j, k, n,* in s končniki: *m, p, s, š, t*; n. pr.: Rimu, dimu, vidu, biču šilu, mazilu, miru, situ, valuta, Titus, Darius, utek, utoka, soku, luku, junaku, učeniku, sinu, jelenu, lenub.

Opomba. Zlog *ur* piše se z raztegnjenim *u*; n. pr.: Saturn, Turki, literatura, dihur, kotur, mehur, silur, Amur, kačur, sinekura, retour

b) s celim znakom, kjer se drugače ne more označiti; n. pr.: letu, licu, potu, potuj, ujeda, ujel, uima, Fužina.

Zloženi soglasniki.

Soglasnike, kateri se v zlogih in besedah shajajo brez samoglasa, zovemo sestavljene ali zložene soglasnike ali soglasne skupine. Take v slovenščini mnogoštevilne skupine treba tudi v pismu izraziti in razločevati zloge *ber* in *bre, dar* in *dra, pel* in *ple,* itd. To razločevanje pa dosežemo s tem, da v skupine shajajoče se soglasnike spajamo *neposredno,* t. j. da jih brez veznice složimo v jedno obliko.

Zaradi raznoličnosti znakov je tudi njih sposobnost za neposredno spajanje različna. Sploh imamo tri vrste neposrednega spajanja: stapljanje (stop), vpletanje (vplet) in stikanje (stik).

1. *Stapljanje.* Vezanje, v katerem znaki prelazijo neposredno jeden v drugega in se zjedinijo ali stopijo v jedno novo obliko, zovemo stapljanje. V ti novi obliki ne pridrže pismena soglasnikov svoje cele oblike, ampak vsak samo glavne karakteristične poteze.

Opomba. V skupinah *br, pr, mr,* nahaja se *r* v izpremenjenem položaju. V *šč* in *zd* je red znakov izpremenjen in obrnjen, a v *št* je *š* obrnjen. V *sv* (*s* v velikosti srednjega pismena) je *s* sè svojo obliko, *v* pa sè svojo veličino zastopan. (Vidi tab. 4.)

Glede naznačevanja samoglasov veljajo oblike stopljencev za jedno pisme, kakor prosti alfabetični znaki; n. pr.:

vreden, vreme, vran, vrana, vrat, vrag, vroč, dren, dremati, drama, drob, Drina, vidra, čreda, črepina, čret, črevelj, tresem, trava, trosim, trobiti, trud, trojka, kremen, kret, kreda, krida, kraj, kras, krap, kriv, krava, krog, krop, kronika, kruh, breme, brada, brana, brod, brid, brus, prek, prelja, prag, prah, praprot, promet, Prus, mrena, mraz, mreža, kmet, tekmec, peščen, tiščati, piščal, ščit, ščuka, šteti, pošta, štor, žmiriti, vožnja, težnja, zmaj, zmota, hmel,
Tab. 5. Ahmet, tehten, nohti, svet, svat, svit, svež, sveča, svaja, sveder, svetek, sviba, svinja, svinec, svila, zdela.

2. *Vpletanje.* Vezanje, v katerem se znaki v jedno obliko zjedinijo tako, da vsak pridrži svojo popolno obliko, zovemo sploh

vpletanje. Vrši se na razne načine, kako to posamezne oblike soglasnikov dopuščajo. (Vidi tab. 5.)

Glede naznačevanja samoglasov veljajo vpletenci za jedno pisme, ako se samoglas z visino ali nizino označiti ima; v ostalih slučajih pa se samoglas izrazi samo v tistem soglasniku, ki stoji neposredno pred njim; n. pr.:

gleda, glad, glava, gliva, glina, Triglav, glodati, gluh, hlad, rahlo, mleko mlad, zemlja, mleti, mlatiti, mlin, ples, plen, plan, plin, plava, plot, pleme, plamen, plima, diploma, pleča, plača, ploča, pluča, tla, tlo, tlak, šlem, kašljati, zloba, zlato, žleb, grižljaj, žlica, žlahta, tvor, plitvina, setva, žetva, molitva, dva, dveri, dvor, Dvina, čvič, švelja, zver, zveza, zvezda, zvati, zvon, zvijača, žvekati, cvet, hvala, scena, smer, smeh, smet, smola, sneg, snaga, snoči, snubiti, glasnik, pesnik, spati, speči, spis, spuh, spor, skakati, skok, skup, svod, stan, stena, stalen, stiska, cesta, stol, stopa, studenec, sled, sleme, slama, slan, slina, sliva, sloga, sluh, sreda, sreča, sram, sroden, Aleksander, končati, psi, plebs, tekst, Mars, London, lord, garda, znati, voznik, tožnik, tehnik, zrak, žrec, grem, greh, grad, griva, grom, groza, gruda, igra, hrast, hrup, borba, barva, kvar, kvadrat, bajta. Tab. 6.

3. *Stikanje.* Znake, ki niso sposobni za stapljanje in vpletanje pristavljamo jednega k drugemu stikoma, t. j. tesneje nego navadno, da po tem razločimo skupine od zlogov. Samoglas se v takih skupinah označuje, kakor pri vpletenih znakih; n. pr.:

bled, blago, član, dlan, dlaka, klati, klen, klin, kljun, klima, klica, klop, klinje, klanje, skleda, dekla, volna, molba, naselbina, želva, Berlin, strelba, tolšča, žolč, volk, knez, okno, ovna, Bogdan, zbor, jazbec, vdova, sjaj, lepši, rekši, umevši.

Navedena pravila o neposrednem spajanju veljajo, kakor za dva, tako tudi za tri in več soglasnikov, shajajočih se v skupine.

Samoglasni „r“.

§ 10. Veliko je slovenskih besed, kakor *krt, prst,* v katerih se nahaja *r* kot samoglasnik. Ta samoglasni ali zlogotvorni *r* moramo v stenografiji razlikovati od soglasnega, ker bi drugače ne mogli takih besed brezdvomno napisati in v pisavi razlikovati n pr. *grm* in *grem, strl* in *strel, obrt* in *obret* itd. Zatorej ravnamo ž njim kakor s drugimi samoglasniki, in sicer:

Samoglasni *r* označuje se:

1. simbolično s presekom ali prekrižanjem soglasnikov, med katerima se nahaja; n. pr.:

brk, brlog, Brno, brst, črn, črka, črta, črv, drmati, drti, grb, grd, Grk, grča, grlica, grm, hrbet, hrček, hrt, hrsk, krt, krtica, Krf, krč, krka, krma, krpa, krst, krščen, krv, krzno, mrk, mrkva, skrb, smrk, mrtvec, smrt, umrl, požrl, prhneti, pršiti, koprneti, prsa, prst, prsti, pržolica, zaprt, srbeti, srce,

srp, srna, smrdeti, strm, strmeti, strn, strnad, strnišče, strl, strti, svrha, štrk, ščrba, trbuh, trčati, trd, trg, trgovec, trh, trka, trl, trn, trnje, trpeti, trs, Trst, trstika, trti, trta, vrč, vrh, svrk, svrž, vrniti, vrst, vrstiti, vrša, vrt, vrtati, vrteti, zrcalo, zrno, zrnje, žrd, žrven, žrtva.

2. Piše se sè svojim znakom, in sicer tedaj, kedar se znak objednem sè sprednikom in končnikom zloga neposredno (s stapljanjem ali vpletanjem) spojiti more; n. pr.:

brv, mrva, brž, trs, Trst, drskati, brst, vrst, čvrst, čvrček, krst, srd,
Tab. 7. srčen, srce, Srb, grb, hrbet, Hrvat, grd, žrd, žrven, trbuh, sršen, drv, vrv, črv, držati, vrba, srbeti, vrzel, vrže, vrstiti, zvrstiti, svršiti, svrž, žvrgoleti, rja, rjav, rt, rž.

Neposredno spajanje namesto posrednega.

§. 11. Neposredno spajanje znakov, kot krajše od posrednega, služi nam velikokrat tudi v zlogih namesto posrednega, in sicer, kedar se pri tem samoglas jasno izraziti more, pisava postane ukretnejša in krajša a pri čitanju ne nastane nikakva dvoumnost. To velja največ za vpletene znake; n. pr.:

Gal, galica, gol, gola, glagol, Mongol, nibalo, alkohol, Holandez, gobav, baviti, brav, dobrava, mravlja, stričev, Ečava, sočivo, počivati, davati, prnjav, planjava, zmešnjava, ogujev, krvav, bogatašev, goščava, puščava, nižava, višava, Ščavnica, število, postav, postava, držav, državna, ustav, vitez, težina, težava, živ, život, duhov, mehov, vrhovi, bas, čas, čast, gost, kost, kosec, kositi, kosmat, mast, nas, vas, tržan, raven, ravnina, razen, raženj, lev, levov, gora, gorat, harač, Sahara, manjkav, rokav, kava, kavana, kovina, kovač, Monakov, lakomen, komet, komar, komora, skomina, tekom, tiskom, vekomaj duhom, Mahomed, homot, homeopat, homogen.

Opuščanje pismen.

§. 12. Čestokrat morejo se v besedah posamezna nebitna in manje važna pismena izpustiti, ako pisava s tem kaj pridobi glede kratkoče in spretnosti, a pri čitanju ne nastane nikakva dvoumnost.

Opuščajo se:

1. *Samoglasi*, a) v postranskih zlogih, kakor končnicah, obrazilih itd., kateri so manje važni; sosebno pa se izpušča *a* izza *t* in tenkega *f*, *i* včasi tudi *o* in *u* izza navzgor pisančga *t*, *i* v zlogu *it* (pokončni *t*); n. pr.:

jantar, kapetan, tábor, mešetar, samotarec, životariti, kostanj, čitam, čitaš, čitalnica, fatalen, obutalo, cestah, sirotah, zmotah, mes'ih, listih, bogatih, slamnatih, gora ih, šestilo, mlatilo, Martin, Dragotin, ventil, protimba, pastir, životinja, pustinja, matematika, gramatika, politika, motika, protiven, milostiven, snetiv, šetal,-a,-o, platil,-a,-o, pustil, potil, klestil, zlatil, lotil, netil, gotov, hrastov, listov, mostov, hrastovina, lastovká, kmetovalec, datum, votum, faktum,

imeniten, kameniten, delitelj, činitelj, rešitelj, volitev, molitev, daritev, držite, držita, visite, visita, strmite, bliščite, tiščite, živite, vabiti, piliti, tvoriti, paziti, vezati, voziti, težiti.

b) vezniki *o* (*e*), *i*, *u* v sestavljenih besedah, ako je bez njih pisava spretnejša in krajša; n. pr.:

letopis, životopis, listopad, šestoper, vrtoglav, Črtomir, črnook, vratolomen, zlatorog, zlatovranka, grafofon, glasonoša, listonoša, raznoroden, rudokop, rokopis, trdokoren, kratkotrajen, strmoglav, pustolov, temnosiv, tresoglav, vinograd, vojskovod, volkodlak, Beligrad, kažipot, sebirad, protitlak, Tab.8. protiteža, protidokaz, protiletje, protinožec, polukrog, polumesec, polubog, poluotok, zlotvor, mnogoštevilen, miroljuben, gosťoljuben, samouk.

2. *Soglasniki.*

Soglasnik *j* opušča se:

a) sploh; kadar stoji med dvema samoglasnikoma; piše se tedaj: *ae, oe, ue, ia, io* . . . . namesto *aje, oje, uje, ija, ijo* . . . . itd.; n. pr.:

daje, baje, delaje, biraje, taje, taji, vezaje, slučaje, slučaji, ugaja, nahaja prodaja, postaja, postaje, delajo, igrajo, birajo, motajo, nadeja, nadeje, seja, reja, seje, veje, šteje, mahljeja, zdihljeja, zdihljeji, zdihljejem, vejo, grejo, berejo, nesejo, pletejo, kolarija, pisarija, podrtija, kmetija, sodnija, sodnije, sodniji, sodnijo, Sibirija, Azija, Rusija, vabijo, sadijo, rojijo, tajijo, delijo, cenijo, nosijo, čutijo, postijo, svetijo, pravijo, vozijo, poje, boje, boji, dvoje, dvoji, roje, roji, kroji, čuje, duję, kuje, ruje, pljuje, jenjuje, imenuje, osuje, zdihuje, omahuje, zmanjkuje, svetkuje, miruje, mirujeva (mirujva), mirujete (mirujte), mirujeta (mirujta), kupujejo, kupujete (kupujte), vojujejo, štejejo, plačujejo.

Opomba. Kedar se s tem na krajšoj pisavi nič ne pridobi, ali kedar postane beseda nejasna, kar pogosto biva, ako ta *j* spada na njeno deblo (koren), piše se *j* pravilno; n. pr.:

lije, sije, pije, klije, smeje, pijejo (pijó), vijejo (vijó), pijeta, pijete, veja, vaja, reja, meja, meje, meji, mejah, seja, saja, oje, bojev, gajev, majati, majava, majajva, vojuje, boju, roju, vojak, mejaš, vejica, rojen, lojen, rejenec, vajen, nujen.

b) v končnicah velevnika *-ij, -ijmo, -ijte, -ijva, -ijve, -ijta,* ki se torej pišejo: *-i, -imo, -ite, -iva, -ive, -ita:* n. pr.:

pij, pijmo pijte, pijva, pijta, lij, lijva, lijmo, lijte, krij, umij, bij, klij.

Tuje besede in lastna imena.

§. 13. Tuje besede pišemo sploh po sluhu, torej rabimo *e* za *ae*, *f* za *ph*, *k* za *c*, *h* za *ch*, *t* za *th*, *i* za *y*, *kv* za *qu*, *ks* za *x*. Namesto *z* po sluhu pa pišemo večinoma izvorni *s*.

Slovenska in sploh slovanska lastna imena pišejo se po občnih pravilih, kolikor mogoče natančno, tuja pa kakor sploh tuje besede po sluhu. Navadno se lastna imena podčrtajo, da se kot takova

žaznamvajo. Ako je potrebno, morejo se tuja lastna imena tudi sè svojim lastnim pravopisom pisati, in pri tem rabiti diakritični znaki navadnega pisma, (vidi tab. 8.); n. pr.:

Aëtius, Aurora, Laura, Laudon, aula, Faure, Göthe, Chalons, Voltaire, Bordeaux, Shakespeare.

DRUGI DEL.

Krajšanje besed.

§. 14. Po dosedanjih pravilih ustanovljeno je pismo, katero sploh odgovarja zahtevom kratkega in hitrega pisma; ž njim je moči vsako besedo mnoga kračje in hitreje napisati, nego z navadnim pismom. Večo kratkočo in brzino pa doseže stenografija s krajšanjem besed

Vsi deli besede niso jednake važnosti in bitnosti. Bitni del besede je koren ali deblo, a ostali zlogi, namreč razne končnice, obrazila itd., so manje bitni, ter se morejo pogostoma kratko označiti, ker si jih jezika zmožni čitatelj, posebno ako se beseda nahaja v stavku, lahko sam nadopolni Po tem se ravnamo pri krajšanju besed po sledečem glavnem pravilu: *Vse, kar je za nedvojbeno čitanje i razumljenje besed bitno in potrebno, izpiše se, a kar je manje bitno, krajša se ali včasi tudi povsema opusti.*

Samoznaki.

Tab. 9. in 10. §. 15. Samoznaki ali sigle so stalne kratice takih besed, ki se v govoru često rabijo in zategavoljo kratko označenje zahtevajo. Kakor kratice sploh stoje sigle, ako sestoje iz početnega glasa (sprednika) besede, na navadnoj črti (3.), neke samo pod njo (radi označenja glasa *u*), a stavljajo se nad njo, po priliki na črto 2, ako sestoje iz končnika ali katerega srednjega glasa besede. Največ sigel je med pomožnimi glagoli, zaimki in členicami. Besede, za ktere obstoje sigle, neizpisujejo se, ampak se mora vselej rabiti sigla. Najvažnejše samoznake vidi na tab 9. i 10.

Samostalniki in pridevniki.

§ 16. 1. Pri sklanjanju samostalnikov in pridevnikov moremo pogosto opustiti sklonilne končnice, in se pri tem v raznih slučajih ravnamo po nastopnih pravilih:

a) Ako se več samostalnikov, ali samostalnikov in pridevnikov nahaja v istem sklonu in številu, pritikajo se končnice samo jednemu od njih, pri ostalih pa opuste; n. pr.:

Senca košatih hrast(ov), = košat(ih) hrastov. Znanje tujih jezik(ov) nam je koristno. Boljših čas(ov) človek težko čaka Srce je sedež lepih čednost ij) in grd(ih) pregreh

b) Ako je število in sklon s predlogom, števnikom ali na kak drugi način popolnoma določen, opuščajo se končnice povsema; n. pr.:

Od ran(ega) jutr(a) do trd(ega) mrak(a). Po storjen(em) del(u) je sladko počivati. Od tod je lep razgled po vs(em) mest(u) in okolic(i). Mi poznamo zdaj pet del(ov) svet(a). Veliko mrtv(ih) in ranjen(ih) je ostalo na bojišču.

c) Ako bi pri določenem sklonu mogla nastati dvojba samo o številu, tedaj se končnice v jednini opusté, v dvojini in množini pa pišejo; n. pr.:

Vse polno je bilo ljudij na ulic(i), ali: na ulicah. Pride iz južn(ega) kraj(a), ali: iz južnih kraj(ev). Iz važn(ega) razlog(a), ali: iz važnih razlog(ov). Ravnati se po načel(u), ali: po načelih.

Opomba. Okončnice se seveda le tedaj opuščajo, kedar se s tem na brzini kaj pridobi; torej ni treba opuščati končnic vokalnih, ki se lahko izrazijo.

Končnice samostalnikov ženskega in srednjega spola v rodilniku jednine se morajo pisati, kedar treba razlikovati jednino od množine; n. pr.:

Kače se boji, ali: kač se boji. Imeli smo dosti zabave, ali: zabav. Ni stanu brez težave, ali: brez težav. Bog nas vari nadloge, ali: nadlog. Korist od polja in šume, ali: od polj in šum

2. V končnicah stopnjevanja *-ejši,-a,-e* opušča se sploh *j;* isto tako tudi v končnicah *-ji,-ja,-je,* in *-eji,-a,-e,* izven ako je jasnosti ali lepše pisave radi potrebno popolno izpisanje.

Tretja stopnja je dovolj označena po predložnem zlogu *naj*, torej se končnice opuščajo; n. pr.:

Tab. 11.

Novejši,-a,-e, bogatejši, pridnejši, bridkejši, modrejši, lepši: jači,-a,-e, širji,-a,-e, gorji,-a,-e, slaji,-a,-e,-ega,-emu,-em,-im,-imi,-ih, globji, plašji, grji, huji, redkeji,-a,-e, stareji,-a,-e. Najpametnejši, najtoplejši, najstareji, najtežji, najpridnejši.

*

3. Samoznaki:

človek,-a,-u,-om; človečji,-a,-e; drugi,-a,-o; jeden,-a,-o; nijeden,-a,-o; jednak,-a,-o; jednostaven,-a,-o; ljudje (skloni ako je potrebno se izpišejo); narod,-en,-nost; obči,-a,-e; občen,-na,-o; potreben,-na,-o. Avstrija-ijski, Avstro-ogerska; Slovan, Slovenec.

On je človek visoke učenosti in bistrega duha. Velika nesreča je preteklih dni našo mirno dolino zadela. Griči, doline in vse kamor pogledaš, je s snegom pokrito. Kdor domače navade in šege zasmehuje je tujega duha navzet. Na razvalinah novina oživi. Dokler ima medved še gnjilih hrušek se lakote ne boji. Od daleč se ogni hudobnim ljudem. Pri suhem panju je lahko ogenj netiti. Zlata roka železne duri prebije. Čista vest in zadovoljno srce stori človeka srečnega. Popotnik je med razbojnike pal. Domače životinje so nam zelo koristne. Vsaka dežela ima svoje šege in navade. Dober sosed je boljši od deset stricev. Človek upa boljšega in lepšega življenja. Muha, katera prileti hujše piči. Posledinja zmota je hujša od prve. V goratih krajih je zrak čistejši in zdravejši nego v nižinah. Ta trgovec je najbogatejši. Reka je v sredini svojega korita najglobja. Slajše reči na svetu ni kakor je pesen lepa.

Zaimki.

§. 17. Zaimki se v govoru često rabijo, zato je za nje kratka pisava potrebna. Za večino obstoje sigle in stalno skrajšane oblike: nekteri po sebi že kratki se izpisujejo. Zaimki su:

1. Osebni:

jaz, mene, me, meni, mi, menoj; midva, midve, naju (naj), nama; mi nas, nam, nami; ti, tebe, te, tebi, ti, teboj; vidva, vidve, vaju (vaj), vama; vi, vas, vam, vami; on, ona, ono, njega, ga, njemu, mu, njem, njim, nje, je, nji, ji, njo, jo; onadva, onedve, nja, ja, njima, oni, one, njih jih, njim, njimi sebe, se, sebi, si, seboj.

Opomba. Povratno *se* in *si* priveša se navadno predhodečim glagolom in drugim besedam; *sebe se*, *sebi si* spaja se s skrajšanim *sam,-a,-o*; n. pr.:

Tab. 12. Navadil sem se, meni se zdi, mene se to ne tiče, kupil sem si, pogledaj si, veseliti se, veselite se, — sam se, sam sebe, sami si, sami se, se sam, sam si je kriv, razumi se samo seboj.

2. Svojilni:

moj,-a,-e,-ega,-emu,-em,-i,-ih,-imi, tvoj,-a,-e,-ega,-emu,-em,-im,-imi,-ima,-i,-ih, njegov,-a,-o, njen,-a,-o, njun,-a,-o, njihov,-a,-o, najin,-a,-o, vajin,-a,-o, naš,-a,-e, vaš,-a,-e, svoj,-a,-e, čigav,-a,-o, čiji,-a,-e.

3. Kazalni:

tà tá, to, tega, temu, tem, te, ti, tih, tema, temi, oni,-a,-o, ega,-emu,-em,-im,-e,-ih,-ima,-imi, isti,-a,-o, tisti, a,-o, tak,-a,-o, takov,-a,-o, takšen,-na,-o, tolik,-a,-o, tolikošen,-na,-o, toliker,-a,-o.

4. Vprašalni:

kdo, koga, komu, kom; kaj, česa, čemu. čem, čim, kateri,-a,-o,-ega,-emu,-em,-im,-e,-ih,-ima,-imi, čigav,-a,-o, čigaven,-na,-o, čiji,-a,-e, kak,-a,-o, kakov,-a,-o, kakošen,-na,-o, kolik,-a,-o kolikošen,-na,-o, koliker,-a,-o.

5. Oziralni zaimki pišejo se sploh kakór vprašalni, ker taka zamena ne dela dvoumnosti; kjer razumljivost zahteva, more se jim dodati *r*.

6. Nedoločni:

nekdo, nikdo, malokdo, marsikdo, vsakdo, nihče, nekaj, nič, ničesa, ničemu, ničem, ničim, neki,-a,-o, nekteri,-a,-o, marsikteri,-a,-o, marsikaki, marsikakošen, vsakteri, raznoteri, ves, vsa, vse,-ega,-emu,-ej,-o,-i,-eh,-emi.

Danas meni, jutri tebi Ljubite se med seboj Kakoršno življenja, taka smrt. Kar mladi nevejo, jim stari povejo. Smrt si v ničemur neprebira. Iz katerega drevesa sadje samo pada, ga ni treba tresti. Marsiktera bukev k svojemu koncu toporišče da. Blagor njemu, ki ima srce, katero ga razumi. Sad je takošen, kakoršno je drevo. Srečnejši je ta, kateri daje, ko oni, kateri jemlje. Kdor se dela veseli, njemu nič preteżko ni. Lenuh sam sebi čas krade.

Glagol.

§. 18. Pomožni glagol *biti* in nesamostalni glagoli *hoteti*, *moči*, *morati* so v vseh oblikah s siglami označeni. Tab. 13.-15.

Sigle pomožnega glagola *biti* sestoje sploh iz končnih glasov, in tedaj stoje nad črto. Izjema je samo pri siglah za *bi*, *je* in *bo*. Zapomniti je treba nastopne (gledaj na tab. 13): *sem*, *si*, *je*, *sva*, *sve*, *sta*, *smo*, *ste*, *so*; nadalje znamenuje *d* nad črto „bod(e)“, *l* nad črto „bil“, *v* nad črto „biv“, *it* nad črto „bit(i)“, *b* nad črto „bi“. Skrčeni oblik *bom*,-*oš*,-*o* itd. izpisuje se.

Za posamezne osebe in števila pritikajo se sigli *bode* končnice, katere se pa kraj zaimka opustiti morejo. Isto tako more se kraj zaimka *bom*,-*oš*,-*o* s samim *b* označiti. Pri deležniku *bil* razloči se spol in število s dodanimi končnicami.

Zaimka *se*, *si* pripajata se oblikam neposredno, kjer se ni bati dvoumnosti; a isto tako se nekalnica *ne* neposredno predstavlja oblikam. Za obliko *ni* je sigla: *n* nad črto

V zloženih časih in naklonih vežejo se sigle med seboj, (gledaj tab. 13).

Pri glagolu *hoteti* treba pomniti sigli *hoče*, katera je *h* z *o* vokaliziran (*ho*) na črti, in *če*, katera je izražena s končnim glasom *e* nad črto. Ž njima se za posamezne osebe in števila vežejo dotične končnice. V deležniku *hotel* more za možki spol jednine *l* odpasti (vidi tab. 14.).

Za glagol *moči* znamenuje *r* nad črto *more*, *g* nad črto *mog*(*el*), in *č* nad črto *moči*. S končnicami razločimo posamezne osebe in števila. V deležniku možkega spola jednine *l* more odpasti, (vidi tab. 14. in 15.).

Za glagol *morati* imamo siglo: *r* nad črto in krepko potegnjen, ki znači *mora*, (tab. 15.).

Za razjasnenje naj služe nastopni primeri:

Kako se bote zdaj v mladih letih delati in živeti navadili, tako bote tudi v prihodnje ostali. Domu je Bogomila šla k očeti, nič več se nista videla na sveti. Popred si pevec bil, zdaj si homeopat, popred si časa bil, zdaj si življenja tat. Nebodi denarjev lakomen. Človek kaže v mladosti, kar bo v starosti. Kedar mačke ni doma, so miši dobre volje. Ni nesreče brez sreče. Uči se od mravlje pridnemu biti Kar je krasno, ni veselej dobro. Le malo je ljudij, ki bi sto let preživeli. Kmet in gospod sta si pred postavo jednaka. Ko bi ne bilo nebo deža poslalo, vse na zemlji bi bilo kruha stradalo. Prenesla pričujoče ure teže bi ne bila let poznih glava siva. Prišli bi že bili Slovencem zlati časi, ako klasik bil bi vsak pisar, kdor nam kaj kvasi. Šel naj vsak sam bo skoz življenja zmede. Naj bi bilo grmelo in bliskalo, da bi le toča ne bila prihrula. Ako hočeš veliko let šteti, moraš od mladega zmerno živeti. Kdor si hoče v starosti počiti, mora se v mladosti truditi. Mlad more, star mora umreti. Kdor se hoče svoje teže iznebiti, mora jo prej dobro po-
Tab. 16. znati. Dež za solncem mora biti, za veseljem žalost priti. Po dokončanem delu hočemo priti. Če si sam neznaš pomagati, jaz ti ne morem. Kdor dolgo obeta, ali storiti neče ali ne more. Tega jaz nebi hotel storiti. Brat bo prišel, če bo hotel. On bi mogel priti, ko bi hotel. Zvestega prijatelja nikoli ne moremo pozabiti. Svet je lep, da lepši biti ne more. Resnica more sicer na en čas potlačena, ali premagana ne more biti. Iz vsakega parja ne more se svetec iztesati. Kdor govori kar hoče, mora slušati kar noče. Marsikteri hvali se s takimi rečmi, katerih bi ga moralo sram biti. Nekteri človek nebi bil srečen, ako nebi mogel vsakega veselja, vsake žalosti na ogled iznesti. Kdor se z volkovi pajdaši je ž njimi tuliti primoran. Nikoli ne odlagaj na jutri, kar zamoreš danes storiti. Kdor pomaga drugim iz nadlog, rad pomore mu tudi Bog. Pod solncem je sve mogoče. Bogu ni nič nemogoče. Bog govori: pomori si sam, pomorem ti tudi jaz.

Števnik.

§. 19. Kakor v navadnem pismu, tako rabimo tudi v stenofiji t. zv. arabske številke. Samo t. zv. okrogla števila (z ničlami) krajšamo, in sicer (vidi tab. 16.): mal krožec (mala ničlica) poleg številke na črti „o“ znači „deset“, nad črto „o“ „sto“; mala črtica nad črto „'“ (kakor zmanjšan *t*) znači „tisoč“. Spojivši znak za „deset“ sè znakom „tisoč“, dobimo znak „ꝰ“ za „deset tisoč“. a spojivši znak „sto“ sè znakom „tisoč“, dobimo znak za „sto tisoč“. Miljon označuje se z dvema znakoma za tisoč „''“, miljarda s trimi. (Nekteri stenografi bilježijo miljon z vejico nad črto „'“). (Gledaj primere in neke okrajšave s končnicami na tab. 16.).

Kratice navadnega pisma.

§. 20. Sploh znane kratice navadnega pisma rabimo ravno tako tudi v stenografiji, (gledaj na tab. 16.). Tab. 17.

Sem spadajo tudi skrajšana imena mesecev; v datumu se morejo izraziti tudi s številkami, in leta tekočega stoletja bilježiti samo s zadnjima dvema številkama z apostrofom pred njima, na pr.: 25/7. '98 = 25. julija 1898.

Mere in utegi označujejo se s stenografskimi znaki tako, kakor v navadnem pismu.

Členice.

a) Predlogi.

§. 21. Ker se predlogi v govoru sploh često nahajajo, ker je o njih odvisen sklon, in ker se ž njimi sestavljajo besede, radi vsega tega je potrebno, da je vsak predlog kratko in jasno označen. Zatorej izrazujemo jih s siglami i skračenimi oblikami, katere dobimo, ako se sploh omejimo na glavne, njih pomen določujoče dele, manje bitne česti pa izpustimo. Nektere, ki so že sami po sebi kratki, tudi izpisujemo.

Oblike predlogov so sledeče (tab. 17):

Brez, blizu, črez, do, iz, gledé, k, kraj, takraj, kljubu, med, izmed, mimo, na, namesto (mesto), nad, iznad, o, ob, od, okoli, krog, okrog, ostran, po, pod, izpod, pred, izpred, pri, poleg, prek, proti, radi, zaradi, raz, razun, razven, s (z), skoz, sred, tik, v, vpričo, vsled, vrh, vštric, za, izza, zastran, zavoljo, zbog, znotraj, zvunaj, zoper, zraven.

Izza predlogov opuščajo se sklonilne končnice po § 16.

Predlogom morejo se zaimki neposredno pritikati in pri tem tudi sklonilne končnice opuščati, ako s tem ne nastane nejasnost in dvoumnost; na pr. (tab. 17.):

do tega, do teh, k temu, na to, o tem, o teh, pri tem, pri teh, radi tega, po tem, s tem, s temi, v tem, za to, za tem, k tebi, za tebe, s teboj, k meni, pri nas, iz njega, za njega, pri kom, za koga, zakaj.

b) Prislovi in vezniki.

Te mnogoštevilne členice krajšamo najuspešneje tako, da jih po končnicah razdelimo na skupine, in vsako skupino po svojem pravilu krajšamo. Pri tem se načelno držimo pravila, da pišemo samo značajne glase (koren), končnice (obrazila) pa opuščamo,

izven ako je njih pisanje radi jasnosti in razločevanja potrebno. V sestavah dobimo še nekaj daljih okrajšav.

Po tem imamo nastopna pravila:

Končnice *aj, ej, ar, er* se sploh izpuščajo:

spodaj, spredaj, zadaj, zdolaj, zgoraj, znotraj, včeraj, zjutraj, zgodaj, zmiraj, skoraj, skupaj, sedaj, zdaj, tedaj, ondaj, indaj, kedaj, prej, naprej, poprej, najpoprej, torej, vselej, dotlej, potlej, doslej, odslej, osorej, dosorej, posebej, precej; kaj, kar; ker, sicer, zoper, vender, dokler.

Kjer zahteva jasnost, ali kjer bi nastala dvoumnost, piše se končnica:

Tab. 18. komaj, vekomaj, nazaj, vsaj, saj, skrivaj, itd.

V sestavah se *-kdaj* (*-kdar*) označi z *a* nad črto:

nekdaj, nikdaj, marsikdaj, malokdaj, redkokdaj, vsekdaj.

Končnice *-a -i -e -o* izpuščajo se:

menda, seveda, jedva, morda, scela, docela; izpisuje se: toda (tod); dosti, niti, radi, zaradi, kajti, spredi, zdajci, zadi, vzadi, liki, toli, ali, okoli, sredi, jutri, vzlasti, indi, hkrati, tudi, če, ne, še, že, kje (kjer), ako, kako, nekako, nikako, vsekako, mimo, nego, okolo, preko, zavolio, gotovo.

V sestavah *-kje(r), -kde(r)* piše se z *e* nad črto:

nekje, nikjer, drugde, vsekde(r), *-koli:* nikoli, kamor koli, kjer koli, kedar koli, koder koli, kolikor koli, kakor koli.

Besedica *si* se izpušča:

kjer si bodi, kakor si bodi, kamor si bodi, koder si bodi.

Končnica *-oma* (*-ema*) piše se z *a* nad črto:

sčasoma, hipoma, neutegoma, spotoma, idoma, mahoma, pogostoma, tikoma, deloma, hotoma, zevsema, križema;

večkrat more se tudi soglasnik pred *-oma* opustiti:

nenadoma, neprenehoma, popolnoma, sceloma, skrivoma, nevedoma, zaporedoma, curkoma, večinoma

Končnik soglasnik opušča se; piše se samo tedaj, kadar bi nastala dvoumnost:

prav, skoz, spet, sploh, vsled, posled, naposled, polog, sred, skup, vkup, vrh, več, vred, prek, zavolj, krat, takrat, nakrat, (takraj, nakraj), kod, tod, odtod, dotod;

V sestavah se *-kod* (*-od*) izrazi z *o* nad črto:

odkod, dokod, ondod, odondod, doondod, drugod, inod, nekod, nikod, odnekod, odnikod, vsekod, povsod.

Členice se med seboj, pa tudi z drugimi besedami spajajo in sestavljajo t. zv. partikularne izreke; na pr.:

ampak, namreč, bržčas, bržkone, najbrž, ako pa, akoprem, akoravno, ali pa, ampak tudi, dasi, dasi tudi, in sicer, temveč, temveč tudi, čim manje, tem manje, tolikoveč, tolikokrat, marsikrat, nekikrat, velikokrat, čestokrat, večkrat, navlašč, narazen, zastran, zastonj, preveč, znova, navrh, povrh, v obče, vkraj, semtertje, prav za prav, skoz in skoz, prek in prek, zato, zategavoljo,

zaradi tega, zategadelj, kaj pa, kajpada, na ta način, na noben način, kakor se kaže, po vsoj priliki, pri ti priči, po tem takem itd.

Prava snaga ne sega samo do praga. Novo življenje klije iz groba. Od zore do mraka, od mraka do dne. Od šale glava ne boli. Za čas začne žgati, kar hoče kopriva postati. Stare vrane ne pobirajo črvov blizu brane. Visoko vrh planin stojim. Burja preko logov leti in drevje šibi. Liban je slovel zastran krasnih ceder. Znotraj, zvunaj mestnega okoliša. Kedar se proti jugu prevedri, potegni voz pod streho. Kdor za tuje prime, ob svoje pride. Življenje je cesta črez plan, črez gore Krava pri gobcu molze. Proti vodi je težko plavati. Med dobrimi sosedi je dobro živeti. Krivica se za mizo smeje, pravica pa za vratami joče. Zraven hiše je mlin. Napuh gre pred padcem Huje je umreti za žejo, ko pod mečem. Napuh v nesrečo pripravi. Ne bodi presladek, da se kdo s tebo ne posladka. Kdor se z volkovi pajdaši, ta je ž njimi tuliti primoran. Med vsemi zvezdami najlepša je danica. V mladosti trdniše so mreže, ki v njih drži nas upa moč goljfiva. Po vsem svetu solnce sije. Slabo orodje je cesta k zamudi. Priden kmet vsak dan zgodaj vstane. Vari se tistih maček, ki spredaj ližejo, zadej pa praskajo Ako kaj daš, oglej se prej, komu, kam in kaj. Poprej bode nas konec ko naših del. Kar je krasno, ni vselej dobro. Vselej ga pozdravim, kedar ga srečam. Kjer ni postave, tam ni prestopka. Kedar mačke ni doma, tedaj so miši dobre volje. Vsak sam ve, kjer ga čevelj žuli. Ni gršega na tem svetu, če se kaj da, potlej pa očita. Dokler prosi, zlata usta nosi, kedar vrača, hrbet obrača. Tam kjer glad. mori lenuha, najde priden dosti kruha. Darila se lahko pozabijo, dobrote nikdar. Nikoli ne odlašaj na jutri, kar zamoreš danes storiti. Kadarkoli je smrt vstrelila, še nikdar ni izgrešila. Kamor se koli ozreš je vse polno božje časti in krasote. Brez jezika in naroda bi bila še toliko rajska zemlja žalostna puščava Po toči je zastonj zvoniti Nadloge so povsod, kjer koli je razširjen človeški rod Priložnost enkrat zamujena se nikdar več ne vrne. Koder solnce teče se povsod kruh peče. Ako ne teče, pa kaplje. Če golob med orle zajde, gotovo smrt najde. Nele stare, ampak tudi mlade smrt kosi. Niti slava niti bogatstvo ne dela človeka srečnega, ako ni kreposten. Čim več ima lakomnik, tem več si želi. Akoprem je siromak, vender je pošten. Za kar se velikrat prepirajo, to ni dosti več vredno, ko oslova senca. Kdor čas ceni, ga čas tudi.

Tab. 19.

S predlogi sestavljene besede.

§. 22. Navadno se predlog z deblom besede spaja, kjer je mogoče, tudi neposredno. To spajanje ravna se po kakvoči predloga in debla; ako se prilična zveza ne da doseči, loči se predlog in stavi tik debla, da se sestavljenka vidi kot jedna beseda. Zvlasti pa se mora predlog od debla razstaviti, kedar bi vsled zveze nastala dvoumnost; zato se predlog *raz* vselej razstavljen piše, a z malo izjemo tudi *iz*.

Radi ukretnejše pisave, in radi tega, da oblika debla, kakor se piše po občih pravilih, ostane nepremenjena, pritikajo se pred-

logi deblu tam, kjer se njegov sprednik začenja, tedaj (radi *t*) pri gornji ali dolnji skrajni črti, kateri položaj nema nikakega simbolnega pomena. Tako premični so vsi predlogi, izjemši *brez, iz, pod, pre, pred, pri, pro, raz.*

Izjemno promenimo pisanje debla samo v slučaju, kedar bi se v spredniku debla po pravilu §. 7. 1. a) imel izraziti *i* z visokim položajem; večkrat je prilično radi bolje zveze, in lepše se sestavljenka po osnovnoj črti razdeli, ako se piše po pravilu §. 7. 2 a) ali b).

Predlogom prištevamo tukaj sploh vse prefikse, tedaj tudi *naj* in *ne.*

Tab. 20. Postopanje pri sestavljanju naj razjasnijo nastopni primeri:

brez: brezbožen, brezčuten, brezdušen, brezimen, brezkončen, brezljuden, brezočen, brezruden, brezstrasten, brezumen, brezvesten, brezzob.

do: dobaviti, dobiček, dohajati, doigrati, doiti, dojesti, doklicati, doorati, dokupiti, dopluti, doseči, dosipati, dotakniti, doteči, dotok, dostava, dostiči, dostojen, doumen, dovesti, doznati, dozidati, doživeti.

iz: izbirati, izbrati, izbuditi, izdihati, izduha, izgled, izgon, izguba, izid, izima, iziti, izjedati, izkapati, izklicati, izključiti, izlivati, izlužiti, iznimka, izsuti, izstopiti, izumiti, izvor.

na: nabor, način, naduha, nagib, naglas, nagluh, nagrizniti, naigrati, najedati, najem, najetje, najesti, nakipiti, naklicati, nakupiti, naličen, naliti, nalivati, nasip, nalupiti, namig, nanizati, napihniti, napuh, nasuti, nateči, natega, natočiti, natrgati, nastop, nastradati, naučiti, naumiti, naziv, naznaniti, nazor.

nad: nadmoči, nadčuten, nadramnica, nadreden, nadteči, nadstrešje, nadvisiti, nadzor.

ne: nebiten, nedvojben, negiben, neimeniten, neljuden, netečen, neučen, neumen, neviden, nevolja, ne znati, ne pišem, ne trpi, ne vodi, ne želi.

o: obok, ogibati, oglušiti, oluščiti, osipati, osuti, oteči, otok, ostrugati, ostrešje, otežčati, označiti, oživeti.

ob: obdati (: odati), obed, obhoditi, običaj, objeti, obkopati (: okopati), oblak, obličje, obraz, obrisati (:ob-risati), obrniti, obsipati (: osipati), obseg, obstati (: ostati), obteči (: oteči), obzor.

Tab. 21. *od:* oddati, odduha, odkupiti, odličen, odlivati, odljuden, odreči, odraz, odrezati, odrivati odrod, odsekati, odstaviti, odstop, odstraniti, odsuniti, odtakati, odteči, odtrgati, odučiti, odvada, odvesti, odvisen, odziv.

po: pogled, pogodba, pogum, pogibelj, podigniti, poiskati, pojesti, polivati, polomiti, poraba, poseben, posest, posoda, posip, poteči, potok, postopati, povrniti.

pod: podboj, podgorje podjed, podloga, podložiti, podsekati, podstopen, podučiti, podzemlje.

pre: prebirati, precep, predel, pregibati, prehod, preinačiti, prekupiti, prelaz, prelivati, prelomiti, preteči, prestop, pretep, prestava, pretveza, prevrat, prezir.

pred: predgorje, predgovor, predigra, predlog, predmet, predteča, predsednik.

pri: pribežati, pridelek, pridružiti, prijatelj, prijeten, prikupiti, prilika, priličen, priloga, prisega, prisipati, pristava, pristopiti, pristran, prisoten, pritajiti, priteči, pritlikovec, prividen, prizemlje.

pro: prodati, prostreti, prostor, prostran, prošlost.

raz: razboj, razbistriti, razlika, različen, razred, razsip, raztopiti, razstava, razum.

s (*z*), *so*: zbor, zlog (zalog), zmes, sestavek, spis, stik, stop, zveza, somrak, sosed, soteska, součenec, sovet.

u: ubogati, učesniti, uima, ujeda, ukratiti, ukrotiti ukuhati, ustaviti, uteči, utoniti, utruditi.

v: vbadati, vdihniti, vliti, vložiti, vneti, vplesti, vrediti, vrezati, vsaditi, vtakniti, vtisniti, vstopiti vstreliti.

vz: vzhod, vzdigniti, vzdržati, vzglavje, vznožje.

za: zabeliti, začeti, zaigrati, zajemati, zaliv, zalog, zarod, zastava, zastor, zanimati, zaluditi, zasuti, zatajiti, zatežem, zatika, zavor.

Na isti način vežejo se predlogi med seboj in z besedami, kakor kažejo nastopni primeri:

Brezobziren, brezzavesten, dopovedati, doprinesti, izneveriti, izpoved, izpodnesti, nadomestiti, nedosežen, nedoumen, neizmeren, neobhoden, neotesan, neodvažen, neprestan, neprenapinjati, neprenatovariti, nepristopen, nepristran, nerazstavljen, nesporazumljenje, neuljuden, neugoden, nezadovoljen, zaprisežen, nezaprisežen, obrezćastiti, obrazložiti, odpovedati, porazdeliti, pozakoniti, preobrniti, spreobrniti, preobseči, pripovedati, pripoznati, predpostavljen, protipredlog, proizvod, razpolagati, razprodati, zanemariti, zaostati, zapoved. Tab. 22.

Končnice.

§. 23. Končnice ali obrazila (sufiksi) pišejo se sploh po občih pravilih in privešajo neposredno deblu. Okrajšave sestoje večinoma samo v opuščanju vokalizacije in glasov ali tudi zlogov pred njimi.

V končnicah *-ov, -ev; -av; -iv* opuščajo se navadno samoglasi *-ov, -ovi, -ovih* imajo posebno pisavo:

bratov, brezov, bukov, jelov, borov, fantov, knezov, sosedov, sosedovi, sosedovih, sinov, sinovi, sinovih, vojakov, hrastov, gotov, cesarjev, kraljev, pevčev, stričev; krvav, žilav, premenljiv, milostiv, snetiv;

-ovina, -evina, -ovec, -evec pišejo se brez samoglasov *o* in *e*, in se more *v* vplesti v končnik debla:

trgovina, domovina, mostovina, ruševina, kraljevina, hrastovina, kneževina, slivovec, brinjevec, jesenovec, Karlovec;

isto velja za *-ovati, -ovanje*:

verovati, potovati, strahovati, žrtvovati, gostovati, zapisovati, kupovanje, potovanje, ogledovanje, kraljevanje;

-ovit, -evit piše se brez samoglasa ali brez *v*:

brodovit, brdovit, strahovit, valovit, gromovit, peskovit, lekovit, ognjevit, molnjevit, plodovit;

*

-išče, piše se samo *šč:*

bojišče, dvorišče, igrališče, prebivališče, toporišče, ratišče, smetišče, utočišče, strnišče, selišče, središče, stojišče, stojališče, stališče.

-telj pravilno, grafično premenjeno *-titelj, -tatelj*:

učitelj, čitatelj, izvestitelj, krstitelj, krotitelj.

-ski, -ški navadno se izpišeta, vsekako pa pri tujih besedah in lastnih imenih; ako ni dvombe, moreta se skrajšati na sama sprednika *s in š.* Zlogi pred njima *an, ijan* opuščajo se; *teljski* skrajša na *-ljski;* v *-ovski, -evski* opušča se *v*:

Tab. 23. morski, dvorski, rimski, šumski, ruski, tehniški, orijaški, parižki, norvežki, vitežki, možki, prorčanski, modrijanski, učiteljski, graditeljski, kraljevski, sinovski, židovski.

-ost, -nost:

radost, radostjo, mladost, naglost, jakost, jakostjo, dolžnost, učenost, vernost, modrost, starost, svetost, sitost, umetnost, sitnost, lenost, vzajemnost, protivnost, bitnost;

v okončanjih *-bnost, -čnost, -dnost, -lnost, -rnost* more se *no* izpustiti:

podobnost, večnost, previdnost, zahvalnost, nemarnost, mogočnost, narodnost, malomarnost, pravilnost;

-ivost krajša se na *-vst, -ljivost* na *ljost:*

sumnjivost, minljivost, marljivost, škodljivost, vidljivost;

v okončanju *-ovitost, -evitost* more se *ost* izraziti s samim *t*: brdovitost, darovitost, strahovitost, ognjevitost, glasovitost, molnjevitost.

-stvo:

cesarstvo, lakomstvo, svojstvo, trojstvo, prijateljstvo, životinjstvo, tiranstvo, poznanstvo;

predhodeči soglasi *t, d, v* in zlogi *an, en, in* izpuščajo se:

bogatstvo, sosedstvo, sredstvo, ljudstvo, gospodstvo, čuvstvo, človečanstvo, svedočanstvo, sužanjstvo, svečenstvo, rodbinstvo, krščanstvo;

-teljstvo krajša se na *-ljstvo:*

učiteljstvo, ravnateljstvo, graditeljstvo, čitateljstvo, pokroviteljstvo;

za *-štvo* rabimo isti znak, kakor za *-stvo* (razumi *-šstvo* z izpuščenim *š*):

junaštvo, vojaštvo, pesništvo, uredništvo, siromaštvo, ubožtvo, družtvo.

Tuje besede.

§. 24. Kakor tuje besede sploh, tako tudi njih predloge in končnice pišemo po sluhu. Predloge skrajšamo večinoma samo toliko, da jim končne glase opustimo. Glede sestavljanja tujih predlogov in končnic z besedami velja isto, kar je gori o domačih navedeno.

Predlogi:

ab: abdikacija, absoluten, abstrakten· *ad*: adjunkt advokat, *amfi*: amfiteater; *ana*: anatema, analiza, anagram; *ante,-i*: antecedens, antipod; *apo*: apostat, apostrof; *avto*, (*auto*): avtonomija, avtodidakt, avtomat, avtokrat; *cirka,-um*: cirkumfleks; *dis*: diskusija, dimenzija diferencija: *eks*: ekstrakt, eksistencija, ekskomunikacija, efekt evolucija; *epi*: epilog, episoda; *hetero*: heterogén, heteromorf; *hipo*: hipoteka, hipoteza; *in*: indeks, institucija, inventar, influenca, informacija, inserat, instrument, integritet, iluzija, ilegalen, ilustracija, infekcija, injekcija, imatrikulacija; *inter, intro*: interes, interpelacija, inteligencija, interdikt, intervencija, introdukcija; *kata*: katakomba, katastrofa, katedra, kategorija; *kon*: koncept, koncepcija, koncesija, konflikt, kongres, konkluzija, kolekcija, konkreten, komasacija, konsekventen, kontrakt, konvent; *kontra*: kontrabas, kontradikcija; *meta*: metafizika, metafora, metoda, metacentrum; *ob*: objekt, obligaten, okcident, opozicija; *per,-i*: perfektum, persekucija, periferija; *sub*: subjekt, subtilen, sukurs, subvencija; *trans*: transport, tranzitiven, tradicija; *ultra*: ultramarin, ultramontan; *uni*: uniforma, universum. Tab. 24.

Končnice:

-graf, -grafija, -grafski: stenograf, stenografija, stenografski, litograf litografija, litografski, geograf, geografija (geologija), fotograf, fotografija, fotografski, telegraf, (telegram) telegrafija, avtograf, avtografija, avtografovati, stenografovati; *-izem*: magnetizem, liberalizem, federalizem, organizem, patriotizem; *-or, -orium*: doktor, sektor, kvestor, redaktor, auditorium, teritorium; *-tičen*: magnetičen estetičen, praktičen, elastičen, statističen, karakterističen; *-tika*: politika, matematika, statistika, estetika beletristika; *-cionalen*: racionalen, opozicionalen; *-tiv, -tiven, -tivnost*: dativ, pozitiven, objektiven, aktiven, negativen, aktivnost, senzitivnost; *-tativen, -tativnost*: reprezentativen, fakultativen, ostentativen, kvantitativen, ostentativnost; *-um*: datum, faktum, votum, skriptum; *-ura*: literatura, kultura, brošura, bravura

---

Z dosedanjim naukom ustanovljeno je pismo, ki je dovoljno za navadne potrebe pisanja v praktičnem življenju, in se zato zove pismo poslovno ali dopisno (korespondenčno); primer takega pisma kaže nastopni članek:

Posuto mesto Pompeji. Tab. 25.

Ves nekoliko bolj učeni svet pozna ognjeno goro Vezuv, ki se kako poltretjo uro od mesta Neapolja proti jugovzhodu vzdiguje k nebu. Stoji sredi krasne in silno rodovitne kampanske ravnine in je kakih 1200 metrov visoka. Dobro do polovice svoje visočine je gora porastena, a proti vrhu gola, in gost dim se neprenehoma vali iz njenega žrela. Ali gora ni vedno tako mirna in nedolžna. Pridejo časi, ko začne bobneti in tuliti v njenem osrčju, ko puha iz žrela goste megle dima in pepela, da izpremené dan v temno noč.

Pridejo časi, ko meče Vezuv med silnimi potresi iz sebe ogenj in težko, razbeljeno kamenje do 1000 metrov visoko in više ter lije gorečo lavo v mogočnih potokih iz žrela, v dolino jo valeč, ki v svojem teku vse požiga in pokončava, kar doseže. Tako hujše ali milejše bljuvanje se je pripetilo od leta 1500 do danes že petdeset krat!

Rimljani za Kristovega rojstva niso poznavali strašne moči Vezuvove; prištevali so ga mirnim vulkanom in mirno pasli po njegovih porastenih bregih svoje črede. A leta 63 po Kr. nastane nenadejano okrog te gore strašen potres, ki je napravil po vsej okolici brezkončno nesrečo in razdejanje. Stanovniki lepe okrajine se zavzemó, ali ker se potres ne ponovi, kmalu je strah pozabljen in škoda popravljena. Kar pride leto 79. po Kr., mesec veliki srpan, in do sedaj tako tihi, pohlevni in mirni Vezuv začne razsajati, da je človeka groza, ko čita stare popise. Potres na potres maje zemljo; tu jo vzdigne visoko, tam se delajo brezdna, ki požirajo cele vasi. Gora na površju poči, napravi se strahovito žrelo, iz kterega se zdigajo črni oblaki, ki jih trgajo plameni kakor veliki bliski. Razbeljena lava se vali dalje in dalje kakor voda, med strašnim bobnenjem se cele težke skale visoko vzdigajo k nebu, gost dim in pepel zakriva solnce in preminja dan v noč. Gneča begočega ljudstva napolnjuje vse ceste in poti. Vse vpije, kriči, vzdihuje. Nihče ne pričakuje več rešitve; vse misli, da je napočila zadnja noč, večna noč! In kaj je bil konec strahoviti dogodbi? Ko se zopet zdani, ni bilo več videti drugega nego porušitev, vsa lepa rodovitna okolice je izpremenjena, cele vasi so izginile, tudi mest Herkulaneja, Stabij in Pompej ni več! Vse je razdejano, vse posuto z vulkanskimi izmečki, posuto tako, da še poznati ni bilo, kjer so stala ta mesta!

Tab. 26. Pompeji so bili staro mesto blizu morja, sloveče zlasti po svoji trgovini in svojem bogastvu. Imelo je kakih 20.000 stanovnikov, bilo z dvojnim močnim obzidjem obzidano in imelo pet mestnih vrat. Ob strašnem bljuvanju ga je vulkan 6 do 7 metrov na debelo zasul s pepelom, z lavo in s kamenjem. Več nego 16 stoletij je ostalo zasuto, pozabljeno, neznano. Stoprov leta 1748. so prišli v nekem vinogradu nesrečnemu mestu na sled, in od tedaj se je začelo izkopavanje, tako da je do danes nekako polovica mesta razkrita. Ogledal sem si leta 1875. izkopine in razvaline nesrečnih Pompej, in marsikomu bode morebiti ljubo, ako na kratko popišem, kar sem tam našel in videl

Bilo je prekrasno jutro dne 30. Kimovca, ko zapustim Neapolj. Brzo piha železni konj proti jugu vedno ob morju. Na desni mirno, lepo višnjevo morje, po kterem se ziblje mnogo ribiških čolničev z razpetimi malimi jadri, a na levi se vrsté najlepši in najrodovitnejši kraji vse južne Italije: sloveči Portici, Resina, Torre del Greco. Človeku res pohajajo besede, ako hoče opisovati krasno lego ali rodovitno južno rast tega obrežja. Pesnik Sannazaro imenuje to okolico neapoljsko „kos nebés, ki je padel na zemljo“. Tu stoji košato figovo drevo tako polno, da se mu veje šibé od teže sadú; poleg njega log pomarančnih dreves in limon, ki se ti razodevajo že po prijetni vonjavi svojega cveta. Tam zopet olejandri, visoki in košati kakor naša drevesa; ob vrtih in vinogradih séči velikih bodečih kaktov. Nekoliko više štrlé mogočne pinije ponosno v nebo, a doli stoje vrste murbnih dreves, ki imajo od debla do debla speljan vinski trs, od kterega visé mogočni črni grozdi.

V mali uri smo na četrti postaji, in „Pompeji, Pompeji!“ zakliče izprevodnik. Jaz se oziram na desno, na levo, ali omenjenega mesta ni nikjer. Blizu postaje je neka gostilna Od nje, pravijo, naj greva, dragi čitatelj, na desno roko kvišku, in skoro bodeva tam, kamor sva namenjena. Prideva do nekega poslopja, kjer morava plačati vsak po dva franka, a zato dobiva uradno opravljenega spremljevalca, ki prijazno obljubi, da nama hoče razkazati vse imenitnosti. „Toda kje so Pompeji“, vprašam ga, „sledú ne vidim o nesrečnem mestu“. „Kar precej smo v njem“, bil je odgovor. In res, še nekaj stopinj navzgor, in prideva do mogočnih kamenitih vrat, vstopiva — in zdaj sva na ulicah posutih Pompej . . . . . .

(„Slovenska čitanka“)

TRETJI DEL.

Stavkovno krajšanje.

§ 25. S pismom po dosedanjih pravilih moči je 4—5 krat toliko v istem času napisati, kakor z navadnim pismom, tedaj že tudi polagoma tekočemu govoru slediti. Ali brzopiscem, katerim je zadača pisati tudi hitre govore, treba daljnjih okrajšav, a te se osnivajo na zvezi besed v stavkih. Zato se zove ta vrsta krajšanja stavkovno krajšanje, in pismo skrajšano po njegovih pravilih krajšano pismo sploh, ali komorno ali tudi debatno pismo.

Ako se morejo, kakor smo v prejšnjem delu videli, posamezne besede krajšati, ako morejo glasi in zlogi ostati neoznačeni, pa se vender besede brez dvoma čitajo, tedaj bode mogoče še več in zanesljivejše krajšati, ako okrajšave osnivamo na zvezi, v kateri stoje besede v stavkih. Besede kot členi stavka spojene so med seboj ne samo po obliki, ampak tudi po njih pomenu; v stavku jedna beseda drugo dopolnjuje, pojasnjuje, določuje itd. Po tem je glavno načelo stavkovnega krajšanje: Besede, katere pomen iz stvarne in jezične zveze v stavku nedvojbeno sam po sebi sledi, netreba izpisati, ampak dostane, ako se z jedno ali drugo njeno sestojino kratko označi.

Sestojine besed so deblo (koren) in oblika. Pod obliko razu-

mevamo tukaj vse pritikline, tedaj vse pre- in sufikse. Krajšamo pa besede s pomočjo debla, ali s pomočjo oblika, ali pa mešano, sestavljaje okrajšavo iz obeh sestojin.

Krajšati se dajo vzlasti pregibne in stopnjevalne besede, tedaj samostalniki, pridevniki, glagoli in prislovi. Pri krajšanju je treba ravnati se sploh po nastopnem navodilu: Krajšati smejo se le tiste besede, katere brez dvoma sledé iz zveze stavkovnih členov ali iz smisla celega stavka, ne pa vsaka beseda, ki se sploh krajšati da. Okrajšava mora biti takova, da nedopušča krivega čitanja. Pri vsaki okrajšavi mora se nekaj časa in truda prihraniti; okrajšava, ki toliko časa potrebuje kakor izpisanje, nema smisla, tedaj je bolje besedo izpisati. Ako se da beseda krajšati na več načinov, tedaj nam je rabiti ono okrajšavo, ki je pri jednaki jasnosti krajša. Krajšati moremo tem bolj in tem zanesljiveje, čim bolj so stavki razviti in obširni, čim bolj je tvarina konkretna in stenografu znana. Prefiksi ne smejo se nikdar izpustiti.

Sigle imajo tudi v stavkovnem krajšanju popolnoma svojo nepremenjeno veljavo. Tukaj se še le vidi i razjasni, da sigle niso drugo, nego okrajšave, narejene (z malo izjemo) po pravilih stavkovnega krajšanja, ali da se samo v tem ločijo od njih, da so zmiraj določenega in stalnega pomena in obligatne, a okrajšave stavkovnega krajšanja pomen premenjajo po smislu stavka in so fakultativne.

Da postavimo pravila stavkovnega krajšanja ločimo besede na jednostavne (prvotne), sestoječe iz debla (korena) brez pritiklin razun pregibnih končnic, na izpeljane, nastale po privešanju obrazil, in na sestavljene. Na ta način, ako se pokaže, kako se vsaka vrsta krajša, upotuje precej vsaka beseda sama na svoje pravilo.

Da se okrajšave precej kot takove spoznajo in tedaj lahko čitajo, treba pomniti, da začetne okrajšave, t. j. sestoječe iz začetnih glasov besede (sprednik deblovega zloga) ostanejo vsekdar na črti, a srednje in končne okrajšave, t. j. sestoječe iz srednjih ali končnih glasov, stavljajo se nad črto; velika pismena se pri teh morejo malo prikratiti.

Jednostavne besede.

§. 26. Za krajšanje jednostavnih besed služi nam:

1. Samoglasnik debla ali korena sam, (postavljen nad črto). Z deblovim samoglasnikom morejo se krajšati vse jednozložne

(prvotne) besede, in sicer tudi tedaj, kedar postanejo vsled pregibnih končnic dvozložne, ako se te končnice kot iz zveze razumljive morejo izpustiti. Dvozložne take besede, ki imajo v obema zlogoma *a*, krajšajo se z dvema *a* nad črto. Za zlogotvorni *r* rabi se prečrtan *r*. Predloga *s* (*z*) in *v*, ki ne tvorita zloga, prištevamo k deblu. Na pr.:

Sovražnik obrača mesta in vasi v pr*a*h in pepel. Čestokrat morajo vojske trpeti žejo in gl*a*d. Marsikteri hvali se s takimi rečmi, katerih bi ga moralo sr*a*m biti. Kadar pomislim na to nesrečo, obhaja me groza in str*a*h, (gr*o*za in str*a*h). Človek se mora učiti od zibke do gr ba. Žeja se najbolj ugasi z v*o*do. Donav izliva se v črno m*o*rje. Temna je n*o*č in stresa gr*o*m oblake Morska voda je sl*a*n*a*. Mirna vest je več vredna od srebra in zl*a*t*a*. Orel ima bister v*i*d. Po dolgi vojni bil je sklenjen m*i*r. Vrhove visokih g*o*r pokriva večni sneg in l*e*d, (sn*e*g in l*e*d). Pčela pobira po cvetju m*e*d. Ta papir je bel ko sn*e*g. Trudi se od belega dne do trde n*o*či, (dn*e* do trde n*o*či). Volk živi najrajši v gosti nizki š*u*mi Znamenje gostoljubnosti pri Slovanih je kruh in s*o*l, (kr*u*h in s*o*l). Dolga bolezen, gotova sm*r*t. Tab. 27.

2. Sprednik deblovega zloga (jednostaven ali zložen soglasnik) sè samoglasnikom skupa. Samoglasnik se v spredniku simbolično ali sè stapljanjem izrazi; ako je *u*, gre okrajšava pod črto. Večkrat dostane sprednik sam brez samoglasnika, posebno tedaj, kedar je sestavljen soglasnik.

S takimi okrajšavami so besede točnije označene nego s samim samoglasnikom, in je tedaj ž njimi moči razločevati razne besede z istim samoglasnikom v deblu; na pr.:

Bili smo na nogah cel dan od *ju*tra do *ve*čera. Kamor se drevo nagne, tje *pa*dne. Pastir žene čredo na *pa*šo. Kdor mnogo govori, mnogo *la*že. To stanje ne more dolgo časa *tra*jati. Bliska se in *gr*mi, da se zemlja *tre*se. Kadar se proti jutru zvedri, potegni voz pod *stre*ho. Marsikteri svojega dobrotnika graja, ker meni, da mu je premalo dobrot *ska*zal. Kdo bode za te sirote *skr*bel. Vsak zna razločiti, kar je *pra*vo ali *kri*vo. Vsak na svoj mlin vodo *vle*če. Nedajte se s praznimi besedami *sle*piti. Nektere živali imajo posebno oster *sluh* Ta misel mi ne gre iz *gla*ve. Slaba posadke ne bode se mogla dolgo *bra*niti. Komur ni sreča prirojena, ta si zastonj za njo pete *bru*si. Kakor se zlato v ognju spozna, tako se pravi prijatelji v nesreči *sku*šajo. Kar je dobro, to se samo *hva*li. Za kar se velikrat prepirajo, ni dosti več *vre*dno ko oslova senca. Svaka reč ima svojo dobro in *sla*bo *stra*n. Mala iskra velik *pla*men zanetí. Kdor v starem Rimu ni mogel svojega dolga *pla*čati, postal je rob. Težko je proti vodi *pla*vati. Najvažnejše orodje ratarsko je *plug* in *bra*na, (*plug* in *bra*na). Nebo je vedro in čisto ko ribje oko. Konjem je najbolja hrana seno in oves. Tega človeka poznam le samo po imenu. Tab. 28.

3. Končnik debla s samoglasnikom skupa (nad črto). Samoglasnik se s končnikom staplja ali piše, a večkra se more tudi opustiti, ako ne nastane dvoumnost; na pr.:

Polja ne rodé brez človečjega truda in znoja. Vrt je s plotom ograjen. Ni se mu ljubilo ni jesti ni piti Orožje starih Rimljanov bil je meč, sulica in ščit. Bil je tako truden, da je na stolu sedé zadremal. Na visoki vrh lete iz neba strele. Iz male klice izraste veličastno drevo.

Opomba. Jednozložnic s prostim sprednikom in prostim končnikom sploh ne krajšamo sè sprednikom ali s končnikom (po točki 2. in 3.), ker s tako okrajšavo nebi nič predobili, ampak še včasi izgubili. Ako torej takih jednozložnic nemoremo krajšati s samoglasom samim (po točki 1.), t. j. ako taka okrajšava nebi dostatna bila, tedaj jih izpisujemo.

4. Pregibne končnice, zlasti pri glagolih, in sicer:

a) končnice same, največ samo vokalne; na pr.:

Solnce sij*e*. Pisar piš*e*. Trn bod*e* Kdor seje, ta zanj*e*. To pero dobro piš*e*. To pismo se lahko čit*a*. Orel visoko let*i*. Z visokih gor se daleč vid*i* Vleč*e* se kakor megla brez vetra. Dete sladko spi. Razdražen pes griz*e* Zastava vij*e* se v zraku.

b) končnice s pomožnim glasom t. j. doda jim se končni glas debla, ako same niso dostatne; na. pr.:

Riba pla*va*. Lev še samo v afričkih puščavah živi. Pes zajca ti*ra*, go*ni*. Proti vodi je težko pla*vati*, ves*lati*. Gost dim va*li* se iz dimnjaka. Ozka steza pe*lje* skoz gozd do bližnje vasi. Najmlajša vrsta premoga zo*ve* se šota. Deroča reka šu*mi*. Nepitaj, kje mačka spi, samo da miši lo*vi*.

Izpeljane besede.

§. 27. Za izpeljane beseda značajna so njihova obrazila, tedaj nam za okrajšave dobro služijo, in sicer:

1. Obrazila sama; na pr :

Najlepša doba našega življenja je mlad*ost* Ako vsak član stori svojo dolž*nost*, bode se družtvo lepo razvilo. Po svoji trgovini nakopičil je veliko bogat*stvo*. Po storjenem delu bodemo plač*ilo* prijeli. Vrata so na stež*aj* odprta. Sahara je velika pust*inja* v Afriki Vesna je beg*inja* pomladi. Na bojišču pri Lipskem ostalo je več kakor 80.000 mrt*vih* in ranj*enih*. Dokler ima medved še gnjilih hrušek, se lak*ote* ne boji. Vsak život na zemlji bil bi nemogoč brez solnčne svetl*obe* in topl*ote*.

2. Obrazila s pomožnimi glasi, t j. doda jim se končni glas debla, ako sama niso dostatna; na pr.:

Vsak stvor, tudi črv v prahu veseli se svojega živ*ota*, Poleg arabskih šte*vilk* rabimo včasi rimske, Železo je najpotrebnejša ko*vina*. Kdor hoče voziti črez most, mora plačati most*ovino*. Veliko bolj nas boli nam od naših domačih ko od drugih storjena kri*vica*. Kakor vsaka s var ima svoj početek, tako mora imeti tudi svoj ko*nec*. Leonida branil je kla*nec* termopilski. Planinski deli slovenskih zemelj imajo mnogo prirodnih kra*sot*, (lep*ot*). Pismo je namestnik ust*menega* govora. Roža je kra*ljica* cvetic.

3. Sprednik debla, brez obrazila, (prispodobi §. 26. 2.) čestokrat služi za okrajšave izpeljanih besed, in sicer tedaj, kedar je treba deblo označiti, a obrazilo se iz zveze razumi; na pr.:

Steklo je *krhko*. Človeško življenje je *kratko*. Vera brez dobrih del je *mrtva*. Rusija ima obilo lepih, *globokih* in *širokih* rek. Gospodar odpustil je hlapca iz *službe* Ta človek je krepke in *trdne* postave. Orel ima dolge in ostre *kremplje*. V našem vrtu ima mnogo cepljenih *hrušek* in *jabolk*. Tab. 29.

4. Sprednik debla (na črti) z obrazilom (nad črto), in sicer pri večzložnih besedah, katerih samo obrazilo nebi dovoljno označilo; na pr.:

Benečani bili so nekadaj *gospodarji* sredozemnega in jadranskega morja. Stari Rimljani so se radi bavili z *gospodarstvom*. Orel je *grabežljiva* ptica. V politiki se je treba čuvati *strančarstva*. Pridna *gospodinja* je s prvim svitom že na nogah Po očetu prevzame sin *gospodastvo*. Noben narod ne podnaša rad tujega *gospodstva*.

Sestavljene besede.

§. 28 Besede se sastavljajo s predlogi in med seboj. Ker predlogi pomen besed, s katerimi se sestavljajo, preminjajo, zato se pri krajšanju ne smejo nikdar izpustiti. Ako tedaj hočemo z predlogom sestavljeno besedo skrajšati, napišemo najprej predlog, a njemu dodamo okrajšavo besede, katera se nareja povsema po pravilih §. 26. in 27. Pod predlogi tukaj razumevamo vse prefikse, tedaj tudi nekalnico *ne* in stopnjevalnico *naj*. Predlòga *s* (*z*) in *v*, ki ne tvorita zloga, prištevamo k deblu, torej tu ne prideta v obzir.

A. S predlogi sestavljene jednostavne besede.

Za okrajšavo rabimo:

1. Predlòg s samoglasnikom debla, (gledaj §. 26. 1.); na pr.:

Iz male iskre more nastati velik *pozar*. Letnih dob najugodnejša nam je *pomlad*. Sava ima mnogo večjih in manjših *pritokov*. Stenografija uči se v naših srednjih šolah kot neobligaten *predmet*, Kedar se sneg v gorah topi, narasejo reke in *potoki*. Napoleon rodil se je na otoku Korziki. Predsednik *pozdravi* v presrčnih besedah zbrane družtvenike. Sol se v Evropi skoro v vseh deželah *nahaja*. Zemlja *obrača* se okoli svoje osi od *zapada* proti *izhodu*. Kjer se pri delu jeden na drugega *zanaša*, tam ni pravega uspeha.

2. Predlog sè sprednikom debla, (gledaj §. 26. 2.); na pr.:

Po dežu se je nebo spet *razvedrilo*. Vsak narod ima svoje šege in *navade*. Mnoge rastline se od jutra do večera zmiraj proti solncu *obračajo*. O tem vprašanju se že dolgo *razpravlja*. Učitelj nam je vse natanko *razložil*, *razjasnil*. Desetkrat obrni besedo na jeziku, preden jo *izrečeš*, *izgovoriš*. I ozvolite mi, da svoje mnenje brez ovinkov *izrečem*, *izrazim*. Do sedaj ti nisem mogel na tvoj list *odgovoriti*, ker sem imel nujne *opravke*, katerih

nisem mogel *odložiti* Razsipnik je mnogo denarja za nič *potrošil*, *potratil*. Kranjskih gor *najvišji* je Triglav, do njega je *najkračji* pot na Bohinj. Jaz sem si v knjigarni nekoliko novih knjig *naročil*. Tata so že *ujeli* in *zaprli*. Kar si človek *naprti*, to nosi do smrti. Vlada namerava deželni zbor *razpustiti*. Požar so po velikem naporu *ugasili*.

3. Predlog s končnikom debla (gl. §. 26. 3.); na pr.:

Najvišji vrhovi gor so s snegom *pokriti*. Med najgroznejše prirodne prikazni štejemo *potrese* zemlje. Kdor mnogo *zahteva*, malo mu se dava. Iz zlata in dragocenih kamenov delajo se razni *nakiti*. Tu se je dogodila nekaka *pomota*.

4. Predlog s pregibnimi končnicami (gl. §. 26. 4. a) in b); na pr.:

Vsaka ptica *pozna* se po perju. Sneg se topi, kedar ga solnce *posine*. Kdor pota bobro ne pozna, lahko *zaide*. Zlato se v ognju *nepremeni*.

5. Predlog sam, sosebno sestavljen, dostane čestokrat za okrajšave sestavljenih besed. Zlasti je ta okrajšava prilična pri glagolih, stoječih na koncu ali blizu konca stavka; na pr.:

Tab. 30. To je tako jasno izrečno, da se ne more krivo *razumeti*. Kdo bi si s takimi malimi stvarmi glavo *razbijal*. On je izgubljeno stvar spet *našel*. Nož je tako top, da ga moram dati *nabrusiti*. Morilca so na smrt *obsodili*. V stolpe in visoko drevje rada strela *udari*. Ne zabi, da na svetu sreča nesreči roko *podaje*. Bila je tolika suša, da je trava vsa *pogorela*. Silnega ognja niso mogli tako hitro *pogasiti*. Hiša je bila na dražbi za 10.000 gl. *prodana*. Vlada namerava državni zbor *razpustiti* in nove volitve *razpisati*. O francozkih vojnah še zdaj stari ljudje znajo *pripovedati*. Na vzhodni strani mesta se *razprostira* velika ravnina. Govornik moral je razžaljive besede *opozvati*.

B. S predlogi sestavljene izpeljane besede.

Za okrajšavo rabimo:

1. Predlog z obrazilom: (gledaj §. 27. 1.); na pr.:

Čudapolna so pota božje *providnosti*. Zakoni prirode so *nepremenljivi*. Premog je za veliko obrtnost *neprecenljive* vrednosti. Rimljani so prisego za sveto in *nepre'omljivo* držali Dalmacija ima radi svojega *položaja* ob morju zelo blago podnebje. Prvotni prebivalci Avstralije stoje na najnižji stopinji *izobraževanja*. *Izseljevanje* ljudstva v Ameriko je že velike razmere doseglo.

2. Predlog z obrazilom s pomožnimi glasi (gl. §. 27. 2.); na pr.:

Pomladi je vreme večkrat *nestalno*. Stari gradovi kažejo zdaj večinoma samo *razvaline* i *podrtine*.

3. Predlog sè sprednikom debla (27. 3.); na pr.:

Pokraj velikih rek postale so *najvažnejše* naselbine in *največja* mesta. Nebo je bilo cel dan *oblačno*. Po zimi nosimo volneno *obleko*. Dela, ki ga danes moreš storiti, *neodlagaj* na jutri.

4. Predlog sam, sosebno sestavljen (prispodobi gori A. 5.); na pr.:

Samo veliki narodi morejo zares biti samostalni in *neodvisni*. Čestokrat izvirajo pravde in prepiri iz *nesporazumljenja*.

C. Sestavljenke.

V sestavljenkah ločilna (druga) beseda glavno (prvo) določuje ali pojasnjuje, torej ločilna beseda tako deluje na glavno, kakor predlog na tisto besedo, s katero je sestavljen. Po tem pa se tudi sestavljenke tako krajšajo, kakor besede s predlogi sestavljene, namreč, ločilna beseda se izpiše, glavna pa krajša, in sicer po dotičnem od dosedaj navedenih pravil (§. 26. in 27.). Od tega pravila dela se le redkokrat izjema, da se namreč ločilna beseda krajša, glavna pa izpiše, in sicer tedaj, ako se s tem dobi kračja in za pisanje ukretnejša okrajšava. Obe besedi se sploh ne moreta krajšati, razun če za jedno obstoji sigla. V pojasnenje naj služe nastopni primeri:

Nektere naših narodnih pesem zasezajo v daleko *staro*dav*nost*. Narodom *ju*gosl*ovanskim* priljubil se je med vsemi junaki najbolj Kraljevič Marko. Največi slap na svetu je *vodopad* reke Niagare Ta *vino*grad je z amerikanskim trsjem nasajen. Mesec oktober zove se tudi *listopad*. Od Siska do Zemuna plavajo po Savi *paro*brodi. James Watt izumil je *paro*stroj. Tiger je najbolj *krvoločna* zver. Pamuk dovaža se v Evropo iz *prekomorskih* dežel. Slovenščina ima samo 5 prostih *samo*glas*nik*ov, in nikakih dvo- in *pol*glas*nik*ov. Družtvo sklenilo je izdavati svoj *časopis* (*časopis*). Med prostim narodom je še mnogo vraž in *praznoverja*. V nižavah se narod bavi večinoma s *poljodelstvom*, v goratih krajih pa se drži bolj *živinoreje* (*živinoreje*). Bosna slovi kot najepša zemlja na evropskem *jugoiztoku*.

Tuje besede.

§. 29. Tuje besede, proste in sestavljene, krajšamo po istih pravilih, kakor domače; na pr.:

Trdnjava dom*inira* nad vso okolico. Gabelsberger je svoj stenografski sist*em* izdal leta 1834. Vsaka znanost ima svoje aksi*ome* in probl*eme*. Prvi *inter*nacio*nalni* stenografski *kongres* sešel se je leta 1887. v Londonu. V podjetje vložen je velik kapit*al*. Preveč *kompliciran* mehanizem navadno nič ne velja. Znano je, da najstrašneji viharji na morju besné ob času *ekvinokcij* Tab.
Minister je v zbornici poslancev razložil *program* nove vlade. Odkar se je 31.
v našem stoletju začela rabiti parna sila, vrsil se je velikansk kult*urni* napredek. Nagle premene v temp*eraturi* niso zdravju prijetne. Bolniku se je tako slabo, da se vsak čas pričakuje *kata*strofa. Za podjetje zložil se je velik *konzorcij*. Vrednost papirnatega denarja odvisna je od državnega kre*dita*. Po dovršeni gimnaziji podal se je na Dunaj in se *inskri*biral na *filozofski* fakul*teti*. Kupec ni mogel *konkurirati* z veliko firmo in je napovedal *konkurs*. Preiskava dokončala se je brez povoljnega *rezultata*.

Dodatek.

1. Ločila in ini znaki.

§. 30. Ločila so, izimši vejico in piko, praktičnemu brzopiscu nepotrebni, zato se ostala morejo lahko porabiti za okrajšave. Tako zastopa dvopičje (:) besedo *odgovoriti* v seh oblikah, in besede navadno predstoječe, kakor: *reče, veli, glasi se* itd.; vprašaj (?) zastopa besedo *vprašanje, vprašati, vpraša se* itd.; klicaj (!) zastopa znane naslove in titulature, kakor: *gospod, gospodje, slavni zbor* in pod.; znak jednakosti (=) stavlja se namesto besed in izrazov, ki se ponavljajo; pomišljaj (—) znači izpuščene dele citatov, poslovic itd.; na pr.:

Napoleon reče: Ilirija vstan'. Socialno vprašanje v sedanjem času zanima vse duhove, ali kako bi se imelo rešiti, na to se različno odgovarja. Pregovor pravi: na vsako vprašanje ni odgovora. Prosim gospoda govornika, da se nebi oddalil od predmeta. Kamen do kamena palača, zrno do zrna pogača. Vile se razločijo po svojih prebivališčih v vile zračne, v vile pogorske ali zemne in v vile povodne. Četrta božja zapoved se glasi: Poštuj očeta in mater, in ti bodeš dolgo živel na svetu.

Od inih znakov rabijo se kot okrajšave nastopni (gledaj na tab. 31.): večina, manjšina, več ali manj; veči od, manjši od; znak protivnosti; Jezus, Jez. Kristus, Krist, kristjan, kristjanstvo, kristjanski. Na pr.:

Moj vrt je veči od tvojega. Ne sodi dela po človeku ampak človeka po delu. Vezuv je leta 79. po Kristu najhuje razsajal.

2. Krajšanje po smislu.

§. 31. Pri pisanju zelo hitro tekočih govorov služijo se brzopisci s krajšanjem po smislu, katero sestoji v tem, da se izpuščajo posamezne cele besede, katerim se je pri čitanju lahko domisliti iz zveze stavkov in celega govova.

Stalnih pravil za to krajšanje ni. V obče se more napomeniti, da se samo take besede izpuščati smejo, katere na smisel stavka ne vplivajo, nego samo zvezo stavkov tvorijo; take besede so: pomožni glagol, osobni zaimki, povratno *se*; nedalje besede, ki sledé izza vejice, kakor: *kteri,-a,-o,* veznik *da,* vezniki *nego, ko* izza komparativa in pod. Stavki morejo se pomno ločiti z vejico, inače se tako pismo ne more čitati. V pojasnilo nekoliko primerov:

Železo se v prirodi redkokdaj nahaja v takem stanju, (da bi se) precej moglo kovati. Kdor se hoče svoje teže iznebiti, (mora jo) prej dobro poznati. Kako sem mu bil ukazal, (tako je) tudi storil. (Da se) resnica spozna, (je) treba čuti dva zvona. Boljša (je) kratka sprava, (nego) dolga pravda. Dozvo-

lite mi, gospodje! (da) vas upozorim še na eno okolnost, (katera je) v ti zadevi važna, a (katera) morebiti ni vsakemu znana. Mnogo (je) prikaznij v prirodi, (katere) so nam nejasne, in (katerih) ne razumimo.

Primer zmerno krajšanega pisma:

Družne rastline.

Skoro vse zemaljsko površje je obrasteno z raznovrstnimi rastlinami. Je pa tudi ni v prirodi prikazni, ki bi silneje vplivala na človeštvo nego množina rastlinskih oblik. Ni čuda, da so že narodi starodavnih dob spoznavali to istino; rastlinstvo zemlje so zvali obleko, češ, ono opasuje jednako pestri preprogi njeno skalnato telo, ublažuje zunanjega lica togost in oživlja dežele. Pa vender isto ni odeja samo skalnati zemlji, temveč je jako umno razdeljeno skoro po vsem površju Tej razdelitvi se pridružuje še raznovrstnost rastlinskih podob Obe svojstvi pa delata stoprav isti plašč, ki daje okrajem, dà celo deželam nekaj mikavnega, posebnega. Tab. 32

Naravno je, da bi bila naša zemlja strašno jednolična, ako bi rodila rastline zgolj jedne vrste. Popotnik bi videval povsod na pr bukovje, smrečje, pšenico, mahove itd, in bi ne nabajal nikjer dobrodejne premembe svojim očem. V istini pa nam je oskrbela mati zemlja veliko število različnih rastlin, ki so večinoma primerno razdeljene po njej. Na navedeni način nastajajo večje ali manjše skupine, pretežno sestoječe iz te ali one rastline. Družnost je nadalje ona lastnost, na kteri se osniva vse organsko življenje; brez nje bi zemlja tudi za človeka bila nepripravna. Brez zjedinjenja bi pretila vsaki pojedini rastlini nevarnost, a z jedinjenimi močmi pomaga druga drugi ter se varuje vremenskih, po vzdušninah nastalih nezgod, kakor tudi žgočih solnčnih žarkov. Tedaj se tudi rastline, kakor razne živali in človek sam družijo z namenom, da se uspešneje branijo vsem neprilikam.

Največje družbe delajo gozdje, ki so povsod najbolj razprostranjeni, in ki imajo toliko moč do zemlje gospodarja, da jim gotovo pristoje prvo mesto. Ne bilo bi nam vse razumno in jasno, ako bi prezirali zasad mladega gozda, ter vzajemnost med kaljivimi zrni in raznimi zelišči. S temi se tla najprej preprežejo in tako varujejo razvijajoče se semenje. Solnčni žarki, ki jim pošiljajo svetlobo, ne morejo neposredno do njih, potrebna vlaga se vzdržava v tleh in redi majhna drevesca, vršički pa skrbé za dostatno senco, da ne zvenó. Tako vzrastejo mogočna drevesa, in v njihovi senci ohranijo tla potrebno vlago, brez ktere bi manjše rastline ne mogle živeti. V zmernih in mrzlejših krajih uspo obijo gozdje tla, da se prerastó z raznimi rastlinami, zlasti z mahovi Ti najbolj vlago vzdržujejo ter jo oddajejo deloma drugim, deloma pa jo spuščajo polagoma v tla in jo zbirajo v niže ležečih shrambah bregov in strmin. O dežu si prisvoji vsak listič kolikor toliko kapljic, upogne se če treba, in zdaj padajo od lista do lista, od veje na vejo in naposled na mahovita tla, ki se do dobra napijó. Nekoliko te mokrote porabijo rastline záse, ostala pa se spušča polagoma navzdol, in ako je zemeljsko skladovje sposobno, zbira se v podzemeljske toke in prišumi ob porobju izpod zelenega plašča v podobi oživljajočega vrelca na dan Studenci se spajajo v potoke, potoki

v reke, ki hité, srebrnim pasovom jednake, iz dežele v deželo morju v naročje. Reke so prirodne črte, po kterih se seznanjajo narodi, one jih vežejo v večjo skupino ter jim donašajo blagostanje in zadovoljnost, močeče jim njive in senožeti. Tudi gonilna sila, ribštvo itd. daje človeku koristi.

V studence pa se ne steka vsa izpodnebna voda, ampak samo majhna tretjina, druga tretjina odteka po površju, in ostala izhlapava v zrak. Vodna para se ne vzdiga samo iz vsakega drevesa, iz vsakega lista, ampak tudi iz vlažnih gozdnih tal. K temu pa je treba toplote, nahajajoče se v zraku. Ker se pa ta zaradi zelene drevesne strehe ne more od solnca nikoli toliko ugreti, kakor na kaki goljavi, in še po izparjanju znaten del svoje toplote izgubi, tedaj je v gozdu hladnejše nego izven gozda na planem. Nad gozdi kakor v njih je torej zrak bolj hladen ter si skuša izjednačiti svojo toploto s toplejšim zunanjim. Zavoljo tega teče v višini toplejši zrak v hladnejši prostor, spodi pa nasprotno. Tla na planem izven gozda se po dnevu bolj ugrejejo in po noči bolj ohlađé, kakor je to možno v gozdu, zato veje na večer hladen veter proti gozdu, zjutraj pa pihlja iz njega. Tako ublažuje gozd poletno vročino in hladi zrak, in ovirajoč prehitro izmeno zračne toplote, prija mnogim sadežem, kterim zlasti pomladi in jeseni mraz in slana preti . . . . . .

(„Slovenska čitanka“).

PRVI DEL.

Pismena in jih spajanje.

Pismena.

§. 1. *1. Samoglasniki.*

a, e, i, i, o, u.

2 Soglasniki.

a, mali: k, l, lj, n, r, s;

b, srednji: b, c, d, g, j, m, nj, p, rj, v, z;

c, veliki: lč, f, h, š, t, ž.

Pregled abecede.

a, b, c, lč, d, e, f, g, h, i, j, k, l, lj, m, n, nj, o, p, r, rj, s, š, t, u, v, z, ž.

Op. l, s, l, s, a, a.

Označevanje samoglasnikov.

E.

§.4. 1. [illegible]

2. [illegible]

A.

§.5. 1. [illegible]

2. [illegible]

O.

§.6. 1. [illegible]

[illegible]

Op. -oj;

2.

I.

§.7. 1. a)

b) i=it;

2. a) i=i; lči, edi, fli, Ihi, l=ti, cvi, ezi, lži; lif, l=it; liti.

b) i=i;

Op. q=q;

U.

§.8. 1. a)

b) [illegible]

c) [illegible]

2. a) [illegible]

[illegible]

[illegible]

Op. [illegible]

b) [illegible]

Složeni soglasniki.

§. 9. 1. [illegible]

[illegible]

[illegible]

2. gl, hl, ml, pl, tl, šl,
zl, žl, cl, vl;
tv, bv, cv, čv, dv, hv,
mv, njv, šv, zv, žv, vv;
sc, sg, sk, sm, sn, snj, sp,
sš, sv, sz, sž, sf, sl, sr, st, bs,
čs, ds, gs, hs, ks, ls, ms, ns,
njs, ps, rs, vs, zs, žs;
nd, nč, rd, rč, kd, kč, gn,
hn, šn, zn, žn, cn, šr, zr, žr,
cr; rb, rv, vz, vž, gr, hr, hv,
gv, kv, lv; ht, zt, žt, gf, hf,
žš, tč, tv, th, rt, vt, vz,
vž, jt, jh.

3. ebl (e b-l), edl (e d-l), ečl (e č-l), evl (e v-l), elb (e l-b), elč (e l-č), eln (e l-n), elk (e l-k), ebn (e b-n), ečn (e č-n), emn (e m-n), esb (e s-b), esd (e s-d), egd (e g-d), ezd (e z-d), ebš (e b-š), edš, ekš, enš, evš

Samoglasni „r“.

§. 10. 1.

2.

Neposredno spajanje namesto posrednega.

§.11.

Opuščanje pismen.

§.12. 1.a)

b)

[illegible]

2. a) [illegible]

b) [illegible]

Op. [illegible]

Tuje besede in lastna imena.

§. 13. [illegible]

DRUGI DEL.

Krajšanje besed.

§. 15. **Samoznaki.**

ako, iz, in,

ampak, si (glag.),

tà, tá, je,

bi, biti, kak(o),

blizu, kaj;

brez, čez, vsak, -a, -o,

moči (glag.), kdo, vsakdo,

človek, kraj, krog,

da, ali,

bode, bil, -a, -o,

če (glag.), ljudje,

ga, -god, sem, smo,

mogel, -a, -o, ni, neče,

(njih, hoče, naj,

hotel, -a, -o, ob), on,

so, | še,

narod, | to, | tu, | teh,

| prav(o), | tudi,

| pre, | pri, | ste, sta,

| pod, | pred, | tak(o), | tam,

| raz, | tvoj, -a, -e,

mora, -ati, more, | treba, | netreba,

kateri, -a, -o, | več,

misli, -iti, | sva, sve,

| sred, | spet, | v' (predlog),

svoj, -a, -e, | zdaj,

ves, -a, -e, | (u)že.

Samostalniki in pridevniki.

§. 16. 1. a) [illegible]

b) [illegible]

c) [illegible]

Op. [illegible]

2.

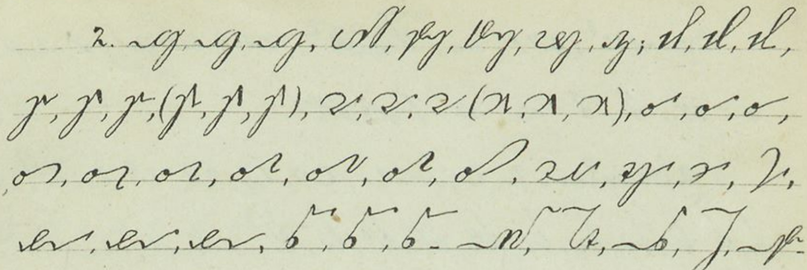

3.

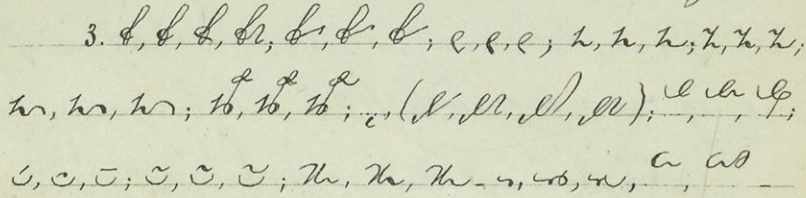

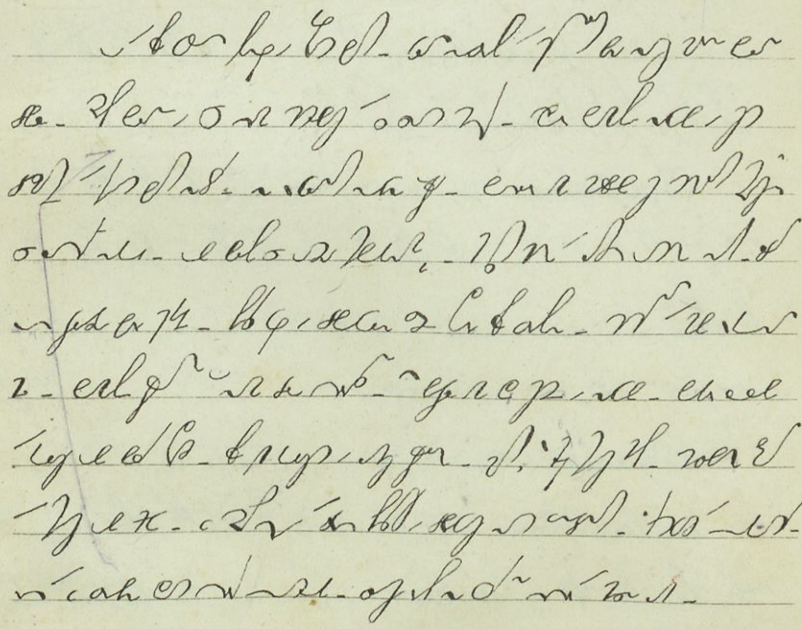

Zaimki.

§. 17. 1. Osebni:

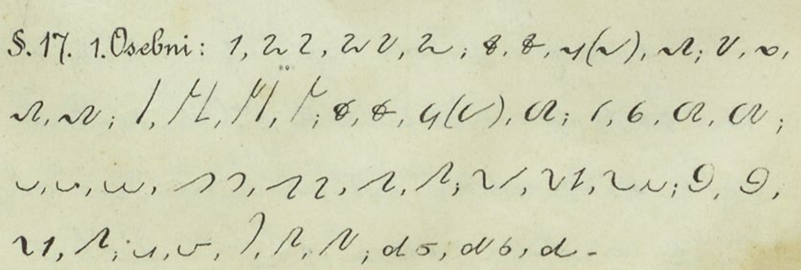

Op. [illegible]

2. Svojilni: [illegible]

3. Kazalni: [illegible]

4. Sprašalni: [illegible]

5. Oziralni: [illegible] (vidi 4.)

6. Nedoločni: [illegible]

[illegible]

Glagol.

§. 18. **1. „Biti“.**

sem, si, je, sva, sve, sta &

bodem, -eš, -e, -eva &

jaz bodem, ti -eš &

bom, boš, bo &

jaz bom, ti boš &

bodi, -iva &

bil, -a, -o, -i, -e -

sem bil... sem bila... &

sva bila &

bil sem... bila sem... &

bila sva... &

bi; bi bil, bi bila &

bil bi &

bil bi bil &

bodoč, bivši, biti, bitje -

nisem, nisi &

ne bodem, &

nisem bil &

nebi; nebi bil &

bi ne bil &

ne bil bi bil &

nebivši, ne biti -

2. „Hoteti“.

hočem, -eš, -e &

hotel, -a, -o, -i, -e -

hotel sem &

hotela sva &

sem hotel &

bi hotel &

hotel bi &

hotel bom &

hotel bodem &

hoteč, hotevši, hoteti -

čem, češ &

nečem &

3. „Moči“.

morem, -eš &

mogel, -a, -o, -i, -e -

mogel sem &

sem mogel &

..., ..., ..., ..., ..., ..., ..., ..., ..., ne morem, &

..... mogoč, ... mogavši, ... mači -

4. „Morati.

..., ..., ..., ..., ..., ..., ..., ... moram, -aš, -a &

..., ..., ..., ..., ... moral, -a, -o, -i, -e,

..., ..., ..., ..., ..., ..., ..., ..., ... moral sem &

..., ..., ..., ..., ..., ..., ..., ..., ..., sem moral &

..., ..., ..., ..., ... moral bi &

..., ..., ..., ..., moral bom &

..., ..., ..., &, moral bodem &

..... morati -

[illegible]

[illegible]

Števnik.

§.19. o = 10, ° = 100, ' = 1000, p = 10.000, ° = 100.000, " = miljon, " = miljarda - 2o = 20, 3° = 300, 4' = 4000, 5p = 50.000, 6" = 600.000, 7" = 7.000.000; 8'4o = 8.040; 4p5° = 40.500, 3'6°2 = 300.602, 7"3bp = 7.360.000 - [illegible], [illegible], [illegible] -

[illegible] prvi, -a, -o, [illegible] drugi, -a, -o, 3' tretji, -a, -e, 4' četrti, -a, -o, 7 sedmega, 10 desetemu, [illegible] jedin, -a, -o; [illegible]; [illegible]; 4'' [illegible]; 5 [illegible], [illegible] -ica, [illegible] -orica, [illegible] -ina, [illegible] -inka, [illegible] -ka, -erka, [illegible] -ak, [illegible] -krat, [illegible]; [illegible] = stoletje; % = % -

Kratice navadnega pisma.

§.20. [illegible] = av. vr., [illegible] = c. kr., [illegible] = doktor, [illegible] = gospod, [illegible] = gold., [illegible] = in dr., [illegible] = itd., [illegible] = itv., [illegible] = etc., [illegible] = l.l., [illegible] = t.l., [illegible] = l.t., [illegible] = na pr., [illegible] = str., [illegible] = t.zv., [illegible] = t.m. -

Imena mesecev: [illegible]

Mere in utežgi: [illegible] = m (meter), [illegible] = dm, [illegible] = cm, [illegible] = mm, [illegible] = km, [illegible] = μm; [illegible] = m^2, [illegible] = dm^2, [illegible] = cm^2, [illegible] = mm^2, [illegible] = km^2, [illegible] = ha, [illegible] = a; [illegible] = m^3, [illegible] = dm^3, [illegible] = cm^3, [illegible] = mm^3, [illegible] = km^3, [illegible] = hl, [illegible] = l, [illegible] = dl, [illegible] = cl; [illegible] = t, [illegible] = q, [illegible] = kg, [illegible] = dkg, [illegible] = g, [illegible] = dg, [illegible] = cg, [illegible] = mg.

Členice.

§. 21.

a) Predlogi.

[illegible]

[illegible]

b) Prislovi in vezniki.

-aj, -ej, -ar, -er: [illegible]

[illegible]

-kdaj (-kdar) = …

-a, -i, -e, -o: …

-kje(r), -kde(r) = … -koli = … „si": …

-oma, (-ema): …

Končnik soglasnik: …

-kod (-od) = …

Sestavljeni: …

[illegible]

§. 22. S predlogi sestavljene besede.

Brez-l: [illegible]

do-e(e): [illegible]

iz-i: [illegible]

na-n: [illegible]

nad-o: [illegible]

ne-n: [illegible]

o-u: [illegible]

ob-u(u): [illegible]

od-e: [illegible]

[illegible]

po = 1(1) : [illegible]

pod = 1 : [illegible]

pre = 1 : [illegible]

pred = 1 : [illegible]

pri = 1 : [illegible]

pro = 1 : [illegible]

raz = 1 : [illegible]

s (z), se (c) = 0 : [illegible]

u = [illegible] : [illegible]

v = [illegible] : [illegible]

vz = [illegible] : [illegible]

za = 1 : [illegible]

Sestavljeni predlogi: [illegible]

§.23. **Končnice.**

-ov, -ev; -av; -iv = [illegible]; -ov, -ovi, -ovih = [illegible]: [illegible]; -ovina, -ovec = [illegible]: [illegible]; -ovati, ovanje = [illegible]: [illegible]; -ovit = [illegible]: [illegible]

-išče = [illegible]: [illegible]

-telj = [illegible]; -titelj, -tatelj = [illegible]: [illegible]

-ski = [illegible]; -ški = [illegible]: [illegible]

-ost = ; -nost = :

-bnost itd. :

-ivost = ; -ljivost = :

-čvitost = :

-stvo = :

-tstvo itd. :

; -teljstvo = :

; -štvo (šstvo) = :

§.24. Tuje besede.

Predlogi : ab = . : ; ad = : ; amfi = : ; ana = : ; ante, -i = : ; apo = : ; auto = : ; cirka, -um = : ; dis = : ; ex = : ; epi = : ; hetero = : ; hipo = : ; in = :

inter, intro = l = ſ, l : lo = ſ°, kor, kro, kl, kor, lor;
kata = d : d^u, dy, d, d^s; kon = n : n, nn, nb, ny, = ſ, no, nb, nor, n, nor,
nd, h, d; kontra = l = d : lo, lor; meta = d:
dy, dy, dl, d^p r; ob = u : d, d, nd, d^p;
per, -i = r : rſ, ror, rj; sub = b = s : s, sh,
sp, sor; trans = (: (n, (h, (or; ultra = w :
wr, wd; uni = p : pn, pr -

Koncovke: -graf, -grafija, -grafski = ſ, ſ, ſ =
....., ., or : hy = hi, hy = hr, hor, hy = h, hy = h, hor,
zy = z = zi, zr, (zr), ti, tr, tor, hy = hi, hy, (hr),
hy = h = i, h, ſ, h; -izem = r : rd, rr, pr, rd, rſ;
-or, -orium = u = ı, d = ſ : ey = ed, ed = ed, ey = eo, ed;
d, d = ſ; -tičen = h : rh, th, ph, eh, eh, eh;
-tika = ſ : r, ſ, eh, t, hſ; -cionalen = ſ^m : rm,
dm; -tiv, -tiven, -tivnost = ſ, ſ, ſſ (ſ, ſ, ſp) : e = ey,
ſ, d, d, d, d, dſ; -tativen, -tativnost = ſ, ſſ:
rſ, rſ, hſ, rſ, hſ; -um = r = ı : e = e, ſ,
ſ, d; -ura = u = p : y, d, hy, hr -

Posuto mesto Pompeji.

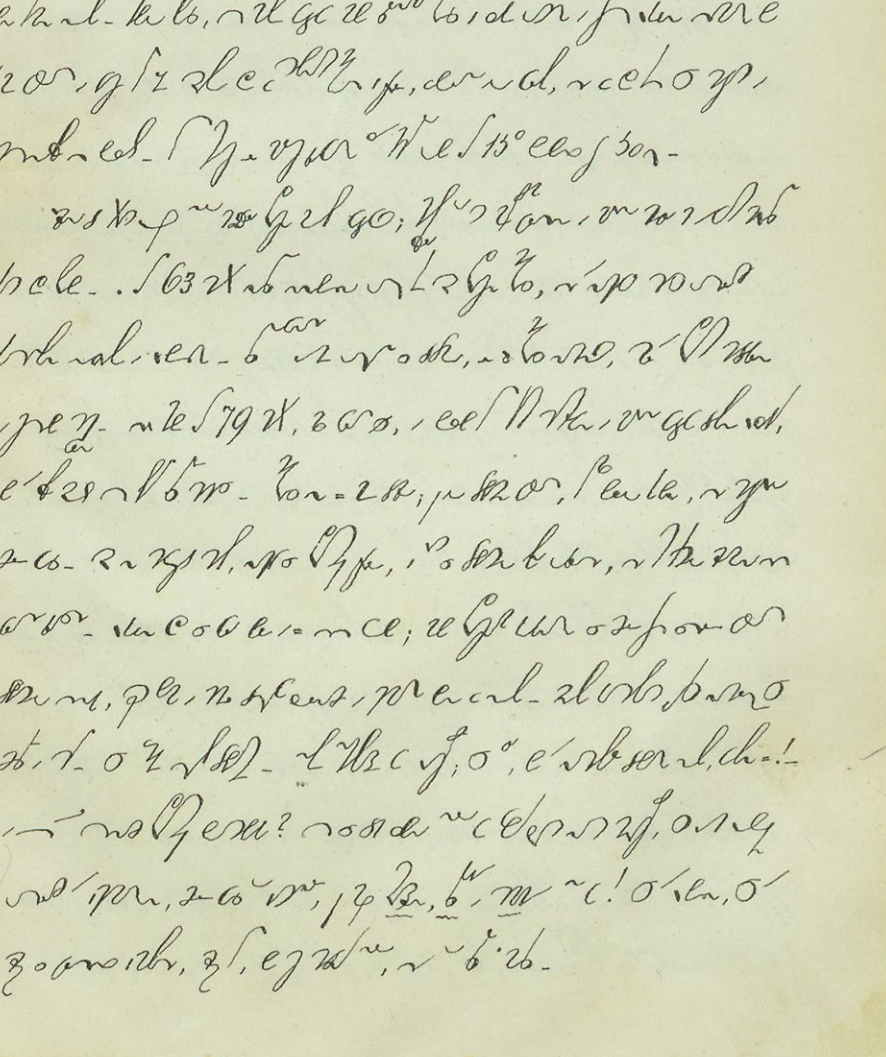

[illegible]

[illegible] 1748 [illegible] 1875 [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

TRETJI DEL.

Stavkovno krajšanje.

§. 26. **Jednostavne besede.**

1. [illegible]

2. [illegible]

[illegible]

3. [illegible]

4. a) [illegible]

b) [illegible]

§. 27. **Izpeljane besede.**

1. [illegible]

2. [illegible]

3. [illegible]

[illegible]

4. [illegible]

§. 28. **Sestavljene besede.**

A. 1. [illegible]

2. [illegible]

3. [illegible]

4. [illegible]

5. [illegible]

[illegible]

B. 1. [illegible]

2. [illegible]

3. [illegible]

4. [illegible]

C. [illegible]

§. 20. **Tuje besede.**

[illegible] 1834. [illegible] 1887 [illegible]

Dodatek.

§. 30. **1. Ločila in ini znaki.**

§. 31. **2. Krajšanje po smislu.**

Družne rastline.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

DRŽAVNA
LIDEJSKA KNJIŽNICA
V LJUBLJANI